

***Broedvogelinventarisatie en aanbevelingen naar
toekomstig beheer van het “domein Boterbergen”
2008***

Deelgebied Grenspark:

Omgeving Boterbergen, Stappersven, De Nol en de Nolse duinen (VL)

MET DANK AAN:

Dit rapport kon slechts tot stand komen dankzij de inzet van de vele vrijwilligers die de gegevens in het terrein verzameld hebben.

Dit zijn Jacobs Aloïs, Jacobs Herman, Jacobs Jos, Jordaens Jean, Keuppens Jos, Snels Paul, Van Laerhoven Cees, Verschoore Koen, Verelst Paul en Vandamme Igor. Alsook dhr. Jaak Brosens die zo bereidwillig was om de nestkastgegevens aan te leveren waardoor dit rapport kon aangevuld worden.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar de Koning Boudewijnstichting die het Grenspark de toelating gaf om het private terrein te mogen betreden. De aldus verzamelde gegevens kunnen de basis vormen voor het beheerplan dat dient gemaakt te worden. Tevens ook een woord van dank aan dhr. M. Nelen en P. Nelen voor de vlotte samenwerking.

Een extra woord van dank gaat uit naar Paul Asselbergs en Milenka Wyckmans die menig uur besteed hebben aan het nalezen van het rapport en het voorzien hebben van heel wat waardevolle aanvullingen.

RAPPORT:

Ledegen Ignace 2008, in het kader van Grensparkmonitoring, Nieuwstraat 77, 2910 Essen

Dit rapport werd goedgekeurd op de werkgroep Natuur & Water van 10 februari 2009 en op de stuurgroep van 10 maart 2009.

INHOUD:

1. Samenvatting	4
2. Opzet onderzoek	5
2.1. Ontstaan opdracht	
2.2 Afbakening opdracht	
3. Materiaal en methodes	5
3.1. Sectoren	
3.2. Deelnemers	
3.3. Soorten	
3.4. Standaardisering	
3.5. Kartering	
3.6. Onderzoek Stappersven en De Nol	
4. Resultaten	7
4.1. Algemeen	
4.2. Bespreking per soort	
4.3. Tabel vergelijkend met de aantallen per VOG	
5. Suggesties en algemene conclusie	14
6. Bijlagen	18
6.1. Aandachtsoorten grensparkmonitoring	
6.2. Afbakening Sectoren	
6.3. Soortkaarten alfabetisch	
6.4. Referentielijst	

1. Samenvatting:

In 2008 vond voor het eerst een volledige inventarisatie plaats in het Noordelijk deel van het Grenspark genaamd Boterbergen, Stappersven, De Nol en de Nelse duinen. Dit uitgestrekte gebied (650 ha) was tot voor kort in privé-handen. Ondanks herhaaldelijk vragen aan de toenmalige eigenares werd door het Grenspark nooit de toelating verkregen om inventarisaties uit te voeren. Eind 2007 kwam dit gebied via nalatenschap in eigendom van de Koning Boudewijnstichting en werd toelating verkregen om te monitoren.

Vooraf met name het meest Noordelijke deel (Wildven, bossen van de Boterbergen,...) waren nog nooit op broedvogels onderzocht. Enkel van de Nol en het Stappersven werden in 2004 door dhr. Glenn Vermeersch van enkele soorten gegevens verzameld. Deze inventarisatie gebeurde in hoofdzaak vanaf de wegen die rond het Stappersven lopen en vrij toegankelijk zijn. Maar aangezien het de enige 'historische gegevens' zijn, worden ze in deze inventarisatie toch gebruikt om daar waar mogelijk vergelijkingen te maken tussen de toestand in 2004 en deze van 2008.

Van de 29 aandachtsoorten uit het monitoringplan (2003), uitgebreid met 9 aandachtsoorten (2005) werden er 27 vastgesteld in het gebied, waarvan 21 met zekerheid en 6 mogelijke broedparen. (zie bijlage 1: aandachtsoorten Grensparkmonitoring)

Niet voorkomend:

- geelgors, grutto, tureluur, watersnip, grasmus, kruisbek en torenvalk: Van deze soorten zijn geen historische gegevens ons bekend, het is dan ook niet duidelijk of deze soorten hier ooit tot broeden gekomen zijn. Enkel van de kruisbek kunnen we stellen dat deze soort na invasiejaren ook in sommige delen van dit bosgebied als broedvogel voorkomt.
- wielewaal en tapuit: Uit gesprekken blijkt dat beide soorten hier ooit gebroed hebben. Echter er zijn geen exacte gegevens ons bekend.
- veldleeuwerik en wulp: In 2004 waren beide soorten nog aanwezig in het gebied (gegevens verzameld door Glenn Vermeersch, 2004 Grensparkmonitoring)

Mogelijke broedvogels: Van de soorten: boomvalk, kneu, sprinkhaanzanger, slobbeend, tafeleend en wintertaling werden individuen of koppels waargenomen binnen de datumgrenzen maar werd geen gedrag waargenomen dat wees op nest, eileg en/of jongen. Wel zijn ze gedurende de ganse periode of een deel van de periode in het gebied aanwezig geweest, waardoor kan aangenomen worden dat deze soort hier ook gebroed heeft.

Zekere broedvogels: Van al de andere soorten konden nestindicerende waarnemingen of nest of jongen waargenomen worden wat hen de status oplevert van zekere broedvogel. Opmerkelijk is wel dat de vrijwilligers melden dat 'de geoorde fuut' waargenomen werd met jongen op het Stappersven maar dat de jongen sterven alvorens ze volgroeid zijn. Dit probleem doet zich al enkele jaren voor op het Stappersven. Hetzelfde speelt zich af voor de Dodaars die jongen heeft maar weinig of geen jongen grootbrengt, dit in tegenstelling met de broedparen die zich bevinden op de bezinkingsbekkens van de Pidpa waar elk jaar wel verscheidene jongen de volgroeide leeftijd halen.

2. Opzet onderzoek:

2.1. Ontstaan opdracht:

Bij de instelling van het Grenspark had de toenmalige minister van Leefmilieu duidelijk verwoord dat er een gebiedsdekkend monitoringplan moest opgemaakt en ook uitgevoerd worden. Het Grenspark heeft van bij de start deze opdracht als één van zijn belangrijke taken gezien en heeft opdracht gegeven aan een studiebureau om een monitoringplan te schrijven. In 2003 lag het plan ter tafel en is het door de beheerders (afdeling Natuur, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) goedgekeurd wat de start gaf voor het eigenlijke verzamelen van de gegevens.

2.2 Afbakening opdracht:

Het monitoringplan van het Grenspark is vrij ambitieus en omvat vele diergroepen en planten. Zo worden niet enkel de vogels maar ook amfibieën, reptielen, sprinkhanen, libellen, planten en vlinders gemonitord en zijn andere soorten zoals recent de nachtvlinders, loopkevers, spinnen en mieren onderwerp van bijkomende inventarisaties. Juist daarom worden niet alle soorten gemonitord, maar werd in overleg met de beheerders een lijst opgemaakt van aandachtsoorten. Inmiddels werd de aandachtsoortenlijst van de broedvogels in 2005 uitgebreid. Voor de vogels staan die beschreven in bijlage 1 van het rapport.

3. Materiaal en methoden:

3.1. Sectoren (Fig. 1)

De totale oppervlakte die geïnventariseerd werd besloeg 651 hectaren. Dit gebied werd opgedeeld in 6 deelgebieden. Voor 2 deelgebieden kon een vergelijking gemaakt worden met gegevens verzameld door Glenn Vermeersch in 2004. Hierbij dient opgemerkt dat deze inventarisaties plaats vonden vanaf de toegankelijke wegen.

Met name VOG 29 (totale oppervlakte 172 ha) genaamd De Nol en de Nolsse Duinen en VOG 28 (totale oppervlakte 122 ha) genaamd Stappersven werden gedeeltelijk geïnventariseerd in 2004, vooral het natte deel De Nol werd toen gebiedsdekkend gemonitord.

Van de andere delen: VOG 27 (opp. 71 ha) en VOG 26 (opp. 74 ha) beiden genaamd Wildven en VOG 24 (opp. 123 ha) en VOG 25 (opp. 89 ha) genaamd Boterbergen zijn geen historische gegevens ons bekend.

3.2. Deelnemers:

Aan het onderzoek namen 10 amateur-ornitologen deel.

Het ging om volgende personen: Jacobs Aloïs, Jacobs Herman, Jacobs Jos, Jordaens Jean, Keuppens Jos, Snels Paul, Van Damme Igor, Van Laerhoven Cees, Verelst Paul en Verschoore Koen.

3.3. Soorten:

Zoals eerder aangegeven, werden enkel de aandachtsoorten voor het Grenspark mee opgenomen in de monitoring. Deze lijst met aandachtsoorten werd na de monitoring in 2005 uitgebreid met enkele soorten (zie bijlage). De nachtzwaluw, die ook een aandachtsoort is, werd evenwel uit de monitoring gelicht om te vermijden dat zowel dag- als avondbezoeken nodig waren. De nachtzwaluw is in 2007 gebiedsdekkend onderzocht met uitzondering van enkele privé-eigendommen waaronder dit deel.

Soorten die geen aandachtsoort zijn, worden slechts sporadisch genoteerd wanneer het zeldzame soorten betreft. Zo zijn mogelijke broedgevallen genoteerd van goudvink, zomertaling, fuut en nijlgans hoewel het niet gaat om aandachtsoorten. Volledigheidshalve zullen deze soorten dan ook besproken worden in dit rapport.

3.4. Standaardisering:

Om met verschillende mensen kwaliteitsvolle gegevens te verzamelen is een ver doorgedreven standaardisering nodig. Hiervoor werd als leidraad de handleiding monitoring van het Grenspark gehanteerd. Deze is gebaseerd op de criteria die gebruikt zijn voor de soortenhandleiding bij de Vlaamse broedvogelatlas 2000-2003 (Vermeersch et al., 2000). De broedvogelgegevens werden op een uniforme manier op de dagkaarten (of veldkaarten) ingetekend. Daarna werd per soort en per sector een 'soortkaart' aangemaakt. Nadien werden deze soortkaarten digitaal ingetekend. Dit staat in contrast met de gegevens verzameld in 2004. Hiervan zijn geen dagkaarten beschikbaar maar enkel soortkaarten met puntgegevens.

3.5. Kartering:

Er werd gekozen voor de methode van de territoriumkartering (Van Dijk, 1996).

Het aantal bezoeken werd vastgelegd op minimum 4, maar hier moet onmiddellijk aan toegevoegd worden dat sommige waarnemers meerdere bezoeken brachten.

Voor de verdere specificaties verwijzen we naar de volledige handleiding monitoring van het Grenspark (Lambrechts J., De Coster K. & M. Indeherberg 2003, handleiding voor monitoring van het Grenspark).

Het kaartmateriaal (topografische kaart 1:25.000 en luchtfoto 2002) werd door het Grenspark ter beschikking gesteld van de waarnemers. Voor elk bezoek werd een nieuwe dagkaart gebruikt waarop de posities en gedragingen van alle soorten werden genoteerd. Tevens kreeg deze dagkaart, de datum van het bezoek en de naam van de waarnemer.

3.6. Onderzoek Stappersven en De Nol in 2004:

In 2004 werden door Glenn Vermeersch enkele bezoeken gebracht voornamelijk aan het Stappersven en aan De Nol. Hierbij dient opgemerkt dat deze inventarisatie niet gebiedsdekkend werd uitgevoerd in dezelfde afgebakende gebieden als in 2008. Tevens zijn er geen dagkaarten beschikbaar, maar werden enkel soortkaarten met puntlocaties beschikbaar gesteld. Dit liet niet toe om voor alle soorten een exacte vergelijking te maken tussen 2004 en 2008. Wel wordt bij de soortbespreking daar waar mogelijk verwezen naar de inventarisatie van 2004.

4. Resultaten:

4.1. Algemeen:

De analyse van de resultaten gebeurde door het “Grenspark”. Hierbij werd gestreefd naar een uniforme interpretatie van de gegevens. Alle territoria werden digitaal ingetekend in Arcview. Op basis van de criteria werden de soorten alfabetisch opgedeeld in niet broedend, mogelijk broedend en zeker broedend. In bijlagen tref je de verspreidingskaarten aan per soort.

4.2. Soortbespreking:

4.2.1. Zekere broedvogels:

BERGEEND

Enkel aanwezig op het Stappersven met zeker 1 en mogelijk 3 broedparen. Slechts bij één paar konden jongen vastgesteld worden. In 2004 is er ook melding van 1 zeker broedgeval.

Totaal voor 2008: 1-3 paren.

BLAUWBORST

In 2008 werden slechts max. 3 zangposten genoteerd die zich allen situeerden in De Nol. Dit staat in contrast met de inventarisatie van 2004 waar in de Nol 6 zangposten genoteerd werden en rond het Stappersven 4 zangposten. Hier is duidelijk een afname te merken van 10 zangposten naar 3 zangposten. Oorzaken liggen niet voor de hand. Ogenschoijnlijk is het gebied De Nol in die 4 jaar niet noemenswaardig veranderd, ook rond het Stappersven zijn geen veranderingen waar te nemen die kunnen geleid hebben tot deze afname.

Mogelijk speelt de verbossing van Grove den met name rond het Stappersven een rol in de afname.

Totaal voor 2008: 2-3 zangposten.

BONTE VLEGENVANGER

In 2008 werden 3 zangposten genoteerd en waren zeker 12 nestkasten bezet bij dhr. Smeyers. Deze laatste gegevens werden bekomen van dhr. Jaak Brosens die als medewerker verbonden is aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen als ringer. Uit zijn nestkastenonderzoek blijkt dat er veel bonte vliegenvangers gebruik maken van de aangeboden nestkasten en dat het aantal broedgevallen stijgt bij een toename van het aantal aangeboden nestkasten. In bijgevoegde tabel vindt u de aantallen broedparen in verhouding met het aantal aangeboden nestkasten.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bonte vliegenvanger	7 op 40	2 op 40	8 op 39	6 op 36	5 op 34	15 op 159	12 op 148

Totaal voor 2008: 15 zangposten.

BOOMKLEVER

Ondanks het feit dat het gebied hoofdzakelijk bestaat uit bos, werden slechts 21 zangposten genoteerd. Dit is relatief gezien weinig als we een vergelijking zouden maken met andere bosbestanden in het Grenspark die dezelfde ouderdom hebben met name aan Nederlandse zijde. Een mogelijke reden moet gezocht worden in het beheer dat hier jaren gevoerd werd. Zo werd al het dood hout systematisch uit het bos verwijderd gedurende verschillende jaren. Hierdoor zijn mogelijk heel wat geschikte broedgelegenheden verloren gegaan, doordat in dode bomen juist heel wat nestholtes te vinden zijn. Bovendien bestaat de ondergroei van bijna alle bospercelen uit 100% Amerikaanse vogelkers of rododendron. Een vergelijking met 2004 levert alvast eenzelfde beeld op. Er is geen vooruitgang of achteruitgang waar te nemen. Dit staat in contrast met de algemene trend van deze soort die in de omliggende gebieden erop vooruit gaat. We hebben hier een vergelijking gemaakt met de trend zoals beschreven in de Atlas van de West-Brabantse broedvogels (zie Teixeira R.M. 2007. Boomklever pp.497-499 in Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen. Atlas van de West-Brabantse broedvogels NPN media, Breda.). Gericht beheer: kappen van de exoten zodat inheems loofhout in de plaats kan komen en vooral het aandeel dood hout in het bos vergroten, zal een positief effect hebben op de populatie. Deze maatregelen zouden wel versneld moet kunnen uitgevoerd worden. Totaal voor 2008: 16-21 zangposten.

BOOMLEEUWERIK

Slechts 2 zangposten werden genoteerd in de omgeving van De Nol. Uit de inventarisatie van 2004 bleken destijds ook slechts 2 zangposten aanwezig te zijn. Toch kan er opgemerkt worden dat het aantal boomleeuweriken 'ooit' veel hoger moet geweest zijn als men kijkt naar de geschiktheid van het terrein. Vooral met name in de Nolse duinen en de drogere delen rondom het Stappersven, die sterk te leiden hebben onder de toenemende verbossing, is dat het geval. Voor deze soort zijn er heel wat potenties in het gebied aanwezig. In de oude grove dennebestanden op de Nolse duinen zou het mogelijk al volstaan om de Amerikaanse vogelkers te bestrijden en groepenkap te voorzien conform het Beleidsplan Beheer en Inrichting zodat een meer open 'boomheidelandschap' ontstaat. De spontane (vrij jonge) opstanden zouden kunnen gepakt worden om kansen te bieden aan heide en open zand.

Totaal voor 2008: 1-2 zangposten

BOOMPIEPER

Met name goed vertegenwoordigd in de open gebieden zoals de Nol en het Stappersven, elders nagenoeg afwezig. Blijkbaar zijn de kleine open (heide)gebieden gelegen in de beboste zone in oppervlakte niet groot genoeg om boompieper te herbergen. In vergelijking met 2004 zien we dat de aantallen nagenoeg gelijklopend zijn. Gerichte maatregelen zoals goed bosrandbeheer palend aan de nog aanwezige geïsoleerde en grotere heideterreinen, kunnen deze populatie versterken. Evenals de maatregelen die terug te vinden zijn bij de 'boomleeuwerik'.

Totaal voor 2008: 16-21 zangposten.

CANADESE GANS:

Goed vertegenwoordigd op alle grotere waterpartijen. In vergelijking met 2004 valt er slechts een kleine toename vast te stellen. De inventariseerders melden wel dat er een hoog broedsucces is bij de canadese gans. Meerdere paren werden met jongen waargenomen. De grootte van de legfels (aantal pulli per broedpaar) ging van 2 tot een maximum van 7 jongen. Met name het probleem van grote groepen overwinterende ganzen op de waterpartijen kan leiden tot eutrofiëring van de vennen. Met name in De Nol overnachten dagelijks een 30-50 canadese ganzen. Op het Stappersven lopen deze aantallen al snel op tot enkele 100den exemplaren.

Totaal voor 2008: 13-21 paren

DODAARS

Een toename van 7 naar een maximum van 12 paren. Wel wordt door de vrijwilligers gemeld dat de broedparen op het Stappersven op een bepaald moment gezien worden met jongen maar dat er vermoedelijk geen jongen volgroeid geraken. Hetzelfde wordt gemeld voor de geoorde fuut. Mogelijk heeft dit te maken met het afwezig zijn van voedsel van voldoende grootte. Blijkbaar overleven de jongen de eerste dagen, maar naarmate het ouder worden, sterven de meeste (zometer alle) jongen. Hetzelfde stelde ik dit jaar vast op een vijver in de buurt waar ik woon. Deze vijver heeft een lage Ph (4.3), bijgevolg zit er geen vis op. De dodaars die erop broedde, had drie jongen. Na ongeveer één week bleven er slechts twee jongen over. Observaties tijdens de voederbeurten lieten zien dat de jongen bijna uitsluitend gevoederd werden met kleine jufferlarven. Na ongeveer 2 weken, restte er slechts 1 pulli. Dit laatste jong overleefde nog enkele dagen, maar nam duidelijk niet toe in grootte en gewicht. Na 17 dagen werd het niet meer waargenomen. Het heeft zeker niet de volgroeide leeftijd bereikt. Gebrek aan voedsel moet hier zeker de oorzaak van zijn.

Totaal voor 2008: 9-12 paren.

FITIS

Deze soort werd in 2005 toegevoegd aan de lijst van te inventariseren vogels. Er is geen vergelijkingsmateriaal aanwezig. De soort is vooral goed vertegenwoordigd aan de randen van de open gebieden langs het Stappersven en De Nol.

Totaal voor 2008: 43 - 56 zangposten.

GEKRAAGDE ROODSTAART

Een duidelijk afname van deze soort. In 2004 in VOG 25-28-29 nog aanwezig met max. van 16 zangposten, in 2008 met nog 'slechts' max. 9 zangposten. Een duidelijke afname die het grootst is ten zuiden van het Stappersven. In het duinencomplex tussen De nol en het Stappersven houdt de soort goed stand en is geen afname vast te stellen. Dat in VOG 24-25-26 en 27 de bosbestanden niet geschikt zijn is overduidelijk. Er zijn geen zangposten genoteerd, daarvoor zijn de bosbestanden ook te gesloten en bevatten ze teveel ondergroei van Amerikaanse vogelkers en rododendron. De gekraagde roodstaart geeft de voorkeur aan bossen met een open structuur, aan bosranden en houtwallen. Willen we de soort behouden dan zullen de bossen opnieuw een meer open karakter moeten krijgen. Dit kan al door enkel de Amerikaanse vogelkers en de rododendron te bestrijden. Verder kunnen met name de bosranden, bospaden, zodanig ingericht worden dat er een zachte overgang ontstaat van bos naar open delen.

Totaal voor 2008: 5-9 zangposten.

GEOORDE FUUT

Zowel in 2004 als in 2008 werden 7 paren vastgesteld met die bedenking dat er geen jongen grootgebracht worden. Zie opmerking bij de bespreking van dodaars.

Totaal voor 2008: 5 – 7 paren

GROENE SPECHT

Deze soort is aanwezig in de randgebieden met 3 zangposten. De gesloten bosgebieden zijn minder geschikt voor de groene specht en daar blijkt hij afwezig.

Totaal voor 2008: 2 – 3 zangposten.

KIEVIT

Vooraf met name in het Noorden in de weilanden en de akkers rond de Nol is deze soort nog aanwezig. In 2004 met 7 paren, in 2008 met slechts 6 paren. Een lichte afname. Al de bezette territoria bevinden zich momenteel op percelen die in eigendom zijn van particulieren.

Totaal voor 2008: 4 – 6 paren.

KRAKEEND

In 2004 aanwezig met 4 paren, allen zonder broedsucces. In 2008 3 paren waarvan zeker 1 paar gezien werd met jongen.

Totaal voor 2008: 1 – 3 paren

KUIFEEND

Zelfde aantallen voor 2004 en 2008. Jaarlijks broeden enkele paren vooral op het Stappersven. Dat de broedgevallen succesvol zijn blijkt uit de ingezamelde gegevens: koppel met 8, respectievelijk 7/3/4/6 pulli.

Totaal voor 2008: 7 - 9 paren.

KUIFMEEES

Deze soort is met 30 zangposten goed vertegenwoordigd in de oudere naalddhoutbestanden. In 2004 is deze soort niet gemonitord en bijgevolg is er geen vergelijkingsmateriaal voorhanden. Het behoud van naalddhout is noodzakelijk voor deze soort. Het vergroten van het aandeel dood hout, kan een positieve impact hebben op de populatie aangezien ze hun nestholte zelf uithakken in vermolmden bomen. Minstens twee nestholtes werden teruggevonden in de palen die gebruikt zijn als afrastering van de eigendom wat erop wijst dat het aanbos aan dood hout zeer laag is.

Totaal voor 2008: 22 - 30 zangposten.

NIJLGANS

Met 2 succesvolle broedparen aanwezig in het gebied. Vroeger niet jaarlijks aanwezig.

Totaal voor 2008: 2 paren.

RIETGORS

Hier is een duidelijke afname waar te nemen van 18 zangposten in 2004 tot maximaal 10 zangposten in 2008, bijna een halvering. De aanwezigheid van de rietgors beperkte zich in 2004 ook enkel tot omgeving van De Nol en het Stappersven. Zowel rondom het Stappersven werd een afname vastgesteld van 9 naar 5 zangposten, als in De Nol van 9 naar 5 zangposten.

Totaal voor 2008: 6 – 10 zangposten.

ROOBBORSTTAPUIT

Een lichte toename met name in De Nol van 4 naar 6 zangposten en een lichte achteruitgang van 2 naar 1 zangpost in de omgeving van het Stappersven. Men zou kunnen stellen dat alle voldoende grote open gebieden waaraan deze soort de voorkeur geeft, ook daadwerkelijk bezet zijn.

Totaal voor 2008: 5 - 7 paar.

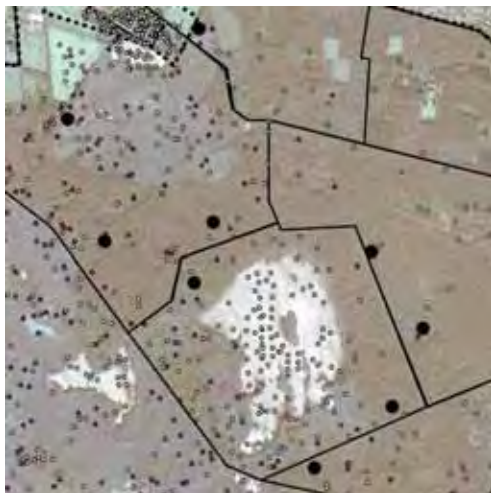
ZWARTE MEES

Ook deze soort werd vanaf 2005 toegevoegd aan de lijst van aandachtsoorten. Vooral in het zuidelijke deel is deze soort goed vertegenwoordigd, elders blijkt ze slechts sporadisch aanwezig te zijn. Een vergelijking met 2004 kan niet gemaakt worden omdat de zwarte mees niet geïnventariseerd werd.

Totaal voor 2008: 15 - 22 zangposten.

ZWARTE SPECHT

Een schrikbarende achteruitgang van deze soort tussen 2004 en 2008. In 2004 was er melding van 9 zangposten met name in de ruime omgeving van De Nol en het Stappersven. In 2008 rest hier maar 1 zangpost meer in datzelfde gebied (zie verspreidingskaart zwarte specht in bijlage). Twee van de drie broedgevallen van 2008 betreffen nestvondsten. Tevens werd door de inventariseerders opgemerkt dat de territoria van de zwarte specht behoorlijk groot zijn. Zo werd de zwarte specht die broedde in het noordelijk deel meermaals vliegend waargenomen over De Nol. De zwarte specht maakte regelmatig voedselvluchten tot voorbij de bekkens van de Pidpa en tot in de Nolse Duinen. Mogelijk zijn de aantallen van 2004 dan ook overschat en is de afname minder groot.

Uitsnede uit kaart van 2004 met daarop de gegevens van de zwarte specht.

Totaal voor 2008: 2-3 zangposten.

4.2.2. Mogelijke broedvogels:

BOOMVALK

De soort wordt regelmatig waargenomen op De Nol en het Stappersven. Evenwel werden er geen nestvondsten gedaan waardoor deze soort opgenomen werd in de lijst van mogelijke broedvogels.

Totaal: 0-1 paar

FUUT

Geen aandachtsoort in het monitoring, toch genoteerd door de vrijwilligers.

Totaal: 0-1 paar.

GOUDVINK

Geen aandachtsoort in het monitoring, toch genoteerd door de vrijwilligers.

Totaal: 0-1 paar.

KNEU

Slechts twee waarnemingen binnen de datumgrens, wat maakt dat het gaat om een mogelijk broedgeval. In 2004 werden nog 4 zangposten genoteerd met name in het Noorden op de grens van de heideterreinen met de akkers en de weilanden. Daar was de soort in 2008 totaal verdwenen. Vooral de overgangen van heide naar de landbouwgebieden zijn van belang voor deze soort.

Totaal voor 2008: 0 – 1 zangpost

SLOBEEND

2 mogelijke broedgevallen in 2008, waarbij geen pulli werden vastgesteld, levert bijna hetzelfde beeld als in 2004.

Totaal voor 2008: 0 - 2 paren

SPRINKHAANZANGER

2 zangposten in De Nol. Aangezien er geen nestindicerend gedrag kon vastgesteld worden, kan niet met zekerheid gesteld worden dat de soort ook effectief gebroed heeft.

Totaal voor 2008: 2 zangposten

TAFELEEND

Mogelijk 1 broedgeval in 2008 op het Stappersven.

Totaal voor 2008: 0 – 1 paar.

WINTERTALING

Mogelijk aanwezig als broedgeval, maar dit kan niet met zekerheid vastgesteld worden. Van 2004 zijn geen gegevens bekend.

Totaal voor 2008: 1 – 3 paren.

ZOMERTALING

Mogelijk aanwezig als broedgeval, binnen de datumgrenzen werden 2 koppels waargenomen.

Totaal voor 2008: 0 – 2 paren

4.2.3. Niet (meer) broedend:

GEELGORS:

Niet aanwezig, geen historische gegevens bekend.

GRASMUS:

Niet aanwezig, geen historische gegevens bekend.

GRUTTO

Niet aanwezig, geen historische gegevens bekend.

KRUISBEK

Niet aanwezig, ook van 2004 geen gegevens bekend. Mogelijk dat na invasiejaren deze soort tot broeden komt in het bosgebied.

TAPUIT

Niet aanwezig, via mondelinge mededeling blijkt de soort vroeger gebroed te hebben op de Nolse duinen. Dit kon echter niet geverifieerd worden.

TORENVALK

Niet aanwezig, geen historische gegevens bekend.

TURELUUR

Niet aanwezig, geen historische gegevens bekend.

VELDLEEUEWERIK

Verdwenen sinds 2004. Toen nog aanwezig in het noordelijke deel op de akkers en weilanden grenzend aan De Nol.

WATERSNIP

Niet aanwezig, geen historische gegevens bekend

WIELEWAAL

Niet aanwezig, via mondelinge mededeling blijkt de soort vroeger gebroed te hebben in de eikenbestanden achter het kasteel van wijlen mevr. Carlier. Voor de inventarisatie startte, leefde de hoop nog dat er mogelijk enkele koppels aanwezig waren in deze bosgebieden. De achteruitgang van deze soort is de laatste jaren echter bijzonder snel gegaan en de soort is heden volledig uit het Grenspark verdwenen.

WULP

Verdwenen sinds 2004. Toen nog aanwezig in De Nol met één mogelijk broedpaar, sindsdien niet meer waargenomen tijdens de broedperiode.

4.3. Tabel met de aantallen per VOG:

	VOG24	VOG25	VOG26	VOG27	VOG28	VOG29	TOTAAL
Bergeend	0	0	0	0	1-3	0	1-3
Blauwborst	0	0	0	0	0	2-3	2-3
Bonte vliegenvanger	0	0	1	2	0	3	6
Boomklever	5-6	4-7	3	0	0	4-5	16-21
Boomleeuwerik	0	0	0	0	0	1-2	1-2
Boompieper	0	1-2	0	3	4-6	8-10	16-21
Boomvalk	0	0	0	0	0	0-1	0-1
Canadese gans	0	0	0	0	7-15	6-8	13-23
Dodaars	0	0-1	0	0	6-8	3	9-12
Fitis	3	6-8	3	3-4	13-20	15-18	43-56
Fuut	0	0	0	0	0-1	0	0-1
Geelgors	0	0	0	0	0	0	0
Gekraagde roodstaart	1-2	0	0	0	1-3	3-4	5-9
Goorde fuut	0	0	0	0	5-7	0	5-7
Goudvink	0-1	0	0	0	0	0	0-1
Grasmus	0	0	0	0	0	0	0
Groene specht	0	1-2	0	1	0	0	2-3
Grutto	0	0	0	0	0	0	0
Kievit	0	0-1	0	0	0	4-5	4-6
Kneu	0	0	0	0	0-1	0	0-1
Krakeend	0	0	0	0	0-1	1-2	1-3
Kruisbek	0	0	0	0	0	0	0
Kuifeend	0	0	0	0	6-8	1	7-9
Kuifmees	2-3	8-12	2	2	3-5	5-6	22-30
Nijlgans	0	0	0	0	0	2	2
Rietgors	0	0	0	0	2-5	4-5	6-10
Roodborsttapuit	0	0	0	0	0-1	5-6	5-7
Slobeend	0	0	0	0	0-1	0-1	0-2
Sprinkhaanzanger	0	0	0	0	0	2	2
Tafeleend	0	0	0	0	0-1	0	0-1
Tapuit	0	0	0	0	0	0	0
Torenvalk	0	0	0	0	0	0	0
Tureluur	0	0	0	0	0	0	0
Veldleeuwerik	0	0	0	0	0	0	0
Watersnip	0	0	0	0	0	0	0
Wielewaal	0	0	0	0	0	0	0
Wintertaling	0	0	0	0	0-1	0-2	0-3
Wulp	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	0	0	0	0	0-2	0	0-2
Zwarte mees	1	8-12	0	1	3-5	2-3	15-22
Zwarte specht	1	0	0	1	0	1	2-3

5. Suggesties

Bij het maken van de suggesties naar beheer toe, ga ik niet in detail treden maar trachten van enkele grote lijnen uit te zetten, rekening houdend met wat er geschreven staat in het Beleidsplan Beheer en Inrichting en gebaseerd op de bevindingen uit deze inventarisatie.

5.1. De bosgebieden:

Maatregelen op korte termijn (binnen 5 jaar):

Zoals uit de bespreking van de soorten blijkt, zijn er twee zaken die op korte termijn zouden moeten opgepakt worden in het beheer. Beide maatregelen staan ook in het huidige Beleidsplan beschreven als te nemen maatregelen;

- het verwijderen van de exoten Amerikaanse vogelkers en rododendron. Beide soorten zijn zo overheersend (in sommige delen tot 100% ondergroei) aanwezig dat inheemse soorten geen kansen krijgen. Algemeen is geweten dat op beide soorten geen of weinig insecten,... aanwezig zijn. Dit kan niet anders dan invloed hebben op de broedvogels die in belangrijke mate afhankelijk zijn van insecten.
Wanneer dit gebied in beheer genomen wordt, moet er dan ook prioriteit gegeven worden aan het verwijderen van beide exoten. Hiervoor zou het zinvol zijn om een 5 jarenplanning op te maken waarbij met voorkeur gestart wordt met het verwijderen van de exoten palend aan de terreinen waar nu reeds de exoten bestreden zijn (Parking Noord, privé-eigenaar dhr. Smeyers, grens met de verbindingsweg).
Veel hangt af van de beschikbare middelen en inzet, maar het is zeker haalbaar en realistisch om op 5 jaar tijd de Amerikaanse vogelkers uit het gebied te krijgen.
- stopzetten van het verwijderen van het dode hout. Jarenlang is enkel het dode hout uit het bos verwijderd worden. Soorten als kuifmees, zwarte mees,... hakken hun nestholte in vermolmd dood hout. Niet verwonderlijk dat het verwijderen van al het dode hout een invloed heeft op de vele holenbroeders zoals gekraagde roodstaart, boomklever, bonte vliegenvanger, kuifmees, zwarte mees,... die voor hun nestkeuze afhankelijk zijn van beschikbare holtes die aanwezig zijn of kunnen uitgehakt worden in dode bomen.
Mogelijk kan eraan gedacht worden om een aantal bomen in te zagen zodat ze afsterven. Op die manier kan het aandeel dood hout snel verhoogd worden en vergroot ook de waarde van het bos.

Maatregelen op langere termijn:

Zoals het er nu naar uitziet kan het zinvol zijn om het bosbeheer zoals beschreven in het Beleidsplan Beheer en Inrichting, ook hier toe te passen. Ik verwijs hier dan ook naar het Hoofdrapport "Beleidsplan Beheer en Inrichting Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide, pag. 47-53. Het gaat dan met name over het uitvoeren van dunningen, het creëren van open plekken en het creëren van goed ontwikkelde bosranden.

Wel zou ik willen suggereren om pas over te gaan tot dunning nadat de exoten verwijderd zijn en een nabehandeling heeft plaats gevonden. Open plekken kunnen dan best weer gecreëerd worden in de nabijheid van reeds bestaande kleine open heiderelicten of aan de rand ervan.

5.2. De open (natte) gebieden (De Nol en Stappersven):

Maatregelen op korte termijn (5 jaar)

Zowel De Nol als het Stappersven zijn belangrijke broedgebieden voor heel wat aandachtsoorten. Niet alleen de eend- en fuutachtigen zijn er goed vertegenwoordigd maar ook andere aandachtsoorten zoals de boompieper, boomleeuwerik, roodborsttapuit, rietgors,... broeden hier in de randzones.

Ook in het Beleidsplan Beheer en Inrichting van het Grenspark staat opgenomen dat deze open gebieden moeten versterkt worden. Van belang hierbij is dat de spontane verbossing die er de laatste jaren plaats gevonden heeft in en rond deze vennen, moet aangepakt worden. Het beheer zou kunnen bestaan uit volgende maatregelen:

- kappen van alle spontane bosopslag in en rond de vennen met behoud van enkele solitaire oude (en enkele kleinere) vliegdennen.
- kappen van de droge rug tussen het Stappersven en de Drielingvennen, teneinde een open verbinding te krijgen met de Kalmthoutse Heide.
- Geleidelijke overgangen creëren tussen de open en de gesloten delen.

Niet onbelangrijk is om ook te onderzoeken wat de oorzaak kan zijn dat de geoorde fuut en de dodaars hun jongen niet groot krijgt op het Stappersven. Uit de inventarisatie en mondelinge mededelingen van de inventariseerders blijkt dat er wel degelijk overgegaan wordt tot broeden en dat er jongen geboren worden. Maar dat er zelden (of nooit) jongen zijn die de volwassen leeftijd bereiken. Voedselgebrek wordt hier aangehaald als mogelijke oorzaak. Hoe dit voedselgebrek te verklaren is dat is een andere zaak: mogelijk verzuring(?), eutrofiëring door ganzen (?) ,... ook dit dient verder onderzocht te worden.

Voor het Stappersven is het ook belangrijk om onderzoek te doen naar het meest geschikte waterpeil. Meerdere inventariseerders wijzen erop dat een wisselend peil, waarbij regelmatig slikoevers vrij komen, heel wat potenties heeft in combinatie met de bovenvermelde maatregelen. Maar tegelijk moet goed vooraf geweten zijn wat de effecten zijn naar bv. interne eutrofiëring,... Ook hier is het aangewezen om op korte termijn onderzoek te laten doen.

5.3. De open (droge) gebieden (Nolse duinen – kleinere heiderelicten)

In het Beleidsplan Beheer en Inrichting staat dat er moet onderzocht worden of het areaal open zand – heide niet kan vergroot worden in/op de Nolse Duinen. Enige voorzichtigheid is hier echter geboden omdat juist een groot deel van de oudste grove dennen en eikenstoven zich in dit deel bevinden. Juist daarom wordt ervoor gepleit om ook hier eerst al de exoten te bestrijden teneinde een beter zich te hebben op de bosstructuur en samenstelling. Een maatregel die eventueel wel onmiddellijk kan uitgevoerd worden is het verwijderen van de jonge spontane opslag (opslag van minder dan 15-25 jaar oud) in de voormalig open delen. Op deze manier kunnen de nu resterende open delen reeds versterkt worden. Hierbij wordt gedacht aan de nu nog resterende delen open zand en de kleine heiderelicten in de Nolse Duinen.

Ook de overgang van droog naar nat (Nolse Duinen – De Nol) heeft de laatste jaren sterk te leiden gehad onder spontane verbossing en ook hier dringen maatregelen zich op.

Naast de Nolse Duinen zijn er verspreid over het terrein ook nog enkele mooie heideveldjes te vinden. Het gaat om kleine heiderelicten die bestaan uit zeer oude heidevegetatie. Blijkbaar zijn deze terreinen door de boswachters steeds vrij gemaakt van boomopslag waardoor ze niet volledig bebost zijn. Maar de overgang van deze heideterreinen naar het omliggende bos is te

hard. Door in deze randen in te grijpen kan een mooie mantelzoom-vegetatie ontstaan. Mogelijk moet er ook gekeken worden of deze heiderelicten niet kunnen vergroot worden en met elkaar kunnen verbonden worden door het maken van brede open corridors door het bos (al dan niet gebruik makend van bestaande wegen en paden).

5.4. De lanen, dreven, parkachtige elementen

Het zou geen landgoed zijn zonder deze elementen. Rekening houdend met de ouderdom van de bomen, het feit dat ze broedgelegenheid verschaffen aan holenbroeders en mogelijk ook aan vleermuizen, is het aangewezen van deze te behouden. Daar waar langs de bestaande paden geen dreven aangeplant werden, kan gestreefd worden naar open paden waarbij plaats gecreëerd wordt voor een mantel-zoomvegetatie.

Daar waar rododendron aangeplant werd langs dreven, zou men er vanuit cultuurhistorisch standpunt voor kunnen pleiten om deze structuur te behouden. Het moet wel duidelijk zijn dat dit enkel dient te gebeuren op die plaatsen waar het destijds ook geplant werd. Uit gegevens blijkt dat dit slechts beperkt gebeurd is (mond. Mededeling Christian Ysenbaardt)..

Op enkele plaatsen staan dreven van Amerikaanse eik, volgens het BIP worden deze ook aanzien als een exoot en dienen ze verwijderd te worden. Vooraleer men beslist om deze te verwijderen, zou best zijn om vooraf te onderzoeken of hier geen belangrijke broedkolonies aanwezig zijn van aandachtsoorten of van vleermuizen. Mogelijk is het zelfs aangewezen om deze dreven enkel te vervangen door inheems loofhout op het moment dat het ook nodig is. Hiermee doel ik op het feit dat Amerikaanse eik niet de leeftijd bereikt van inlandse eik en sneller inscheuring en rot begint te vertonen. Als dit het geval is, kan men ervoor kiezen om ze te vervangen door inheemse soorten. Mochten er op dat moment belangrijke broedkolonies aanwezig zijn, dan kan er nog voor geopteerd worden om de bomen te kandelaren en de stam verder te laten afsterven zonder gevaar voor vallende takken en risico's naar recreanten.

5.5 Recreatie in het terrein

Opvallend is dat ondanks de rust (geen jacht, geen recreatie, geen verstoring,...) er slechts kleine aantallen aandachtsoorten voorkomen. De limiterende factor is hier het uitblijven van een beheer dat gericht is op het verhogen van de natuurwaarde zoals o.a. vergroten aandeel dood hout, verwijderen van de exoten, geleidelijke overgangen creëren,....

Een wilgroei aan recreatieve ontwikkelingen is best te mijden en dit kan door het Beleidsplan Beheer en Inrichting als basisdocument te gebruiken bij de inrichting. In het Beleidsplan Beheer en Inrichting is er in het domein Boterbergen "ruimte voorzien" voor zachte recreatie (wandelaars) en slechts een beperkt gebruik voor ruiters en fietsers. Anderzijds zijn er heel wat mogelijkheden zoals het plaatsen van één of twee vogelkijkhutten langs het Stappersven. Door de recreatie in goede banen te leiden kan hier het draagvlak voor de natuur vergroot worden zonder dat dit ten koste gaat van de natuur zelf. Daarom zouden andere deelgebieden, zoals de Nol zeker moeten behouden blijven als rustgebied.

5.6 Algemene conclusie:

Uit voorgaande blijkt duidelijk dat het gebied ‘nog niet’ op orde is, maar dat er mits het nemen van de juiste beheerskeuzes op korte termijn enorme vooruitgang kan geboekt worden naar het verhogen van de natuurwaarde.

Drie zaken zijn hier van belang en zouden op korte termijn moeten kunnen aangepakt worden: In eerste instantie het verwijderen van de exoten in het ganse gebied, met uitzondering van het behoud van enkele lijnvormige aanplanten van rododendron.

Het versterken van de resterende open gebieden met name De Nol en het Stappersven wat de nattere delen betreft en voor de droge delen de Nolse Duinen. Er kan (snel) gestart worden met het verwijderen van de spontane jonge opslag met behoud van enkele oude (en enkele jonge) vliegdenen.

Het vergroten van het aandeel dood hout, door te stoppen met het systematisch verwijderen van al het dode hout en door het inzagen van bomen om versneld te komen tot de juiste verhouding dood/levend hout zoals in het Beleidsplan nu is aangegeven.

Op lange termijn dient uitvoering gegeven te worden aan het bosbeheer zoals het beschreven staat in het Beleidsplan Beheer en Inrichting en dient onderzocht te worden of het zinvol is om kleine heiderelicten opnieuw met elkaar te gaan verbinden. Ten aanzien van de natte natuur is het belangrijk om onderzoek te doen naar de gewenste waterstanden voor De Nol en het Stappersven en de daaraan gekoppelde maatregelen tot herstel.

Ook voor recreatie liggen hier heel wat kansen. In het gebied is een goed onderhouden padenstructuur aanwezig die zich uitstekend leent tot zachte recreatie. Mits goed gezoneerd, hoeven deze vormen van recreatie zoals ze nu voorzien zijn in het Beleidsplan geen hinder te zijn voor de aanwezige aandachtsoorten.

6. Bijlagen:

6.1. Aandachtsoorten Grensparkmonitoring

Bergeend
Blauwborst
Bonte vliegenvanger
Boomklever
Boomleeuwerik
Boompieper
Canadese gans
Dodaars

Geelgors

Gekraagde roodstaart
Geoorde fuut
Groene specht

Grutto

Kievit
Kneu
Krakeend
Kuifeend
Kuifmees
Rietgors
Roodborsttapuit
Slobeend

Tapuit

Tureluur

Veldleeuwerik

Watersnip

Wielewaal

Wulp

Zwarte specht

Uitbreiding aandachtsoorten in 2005:

Boomvalk
Fitis
Grasmus
Kruisbek
Sprinkhaanzanger
Tafeleend
Torenvalk
Wintertaling
Zwarte mees

Niet aandachtsoorten mee geïnventariseerd:

Fuut
Goudvink
Nijlgans
Zomertaling

Vet: niet broedend

Cursief: mogelijke broedvogels

Overige: Zekere broedvogels

6.2. Afbakening sectoren: zie bijlage

6.3. Soortkaarten alfabetisch: zie bijlagen

6.4. Referentielijst

Lambrechts J., De Coster K., & Indeherberg M., 2003. Handleiding voor monitoring van Grenspark De Zoom – Kalmthoutse Heide

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. - Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

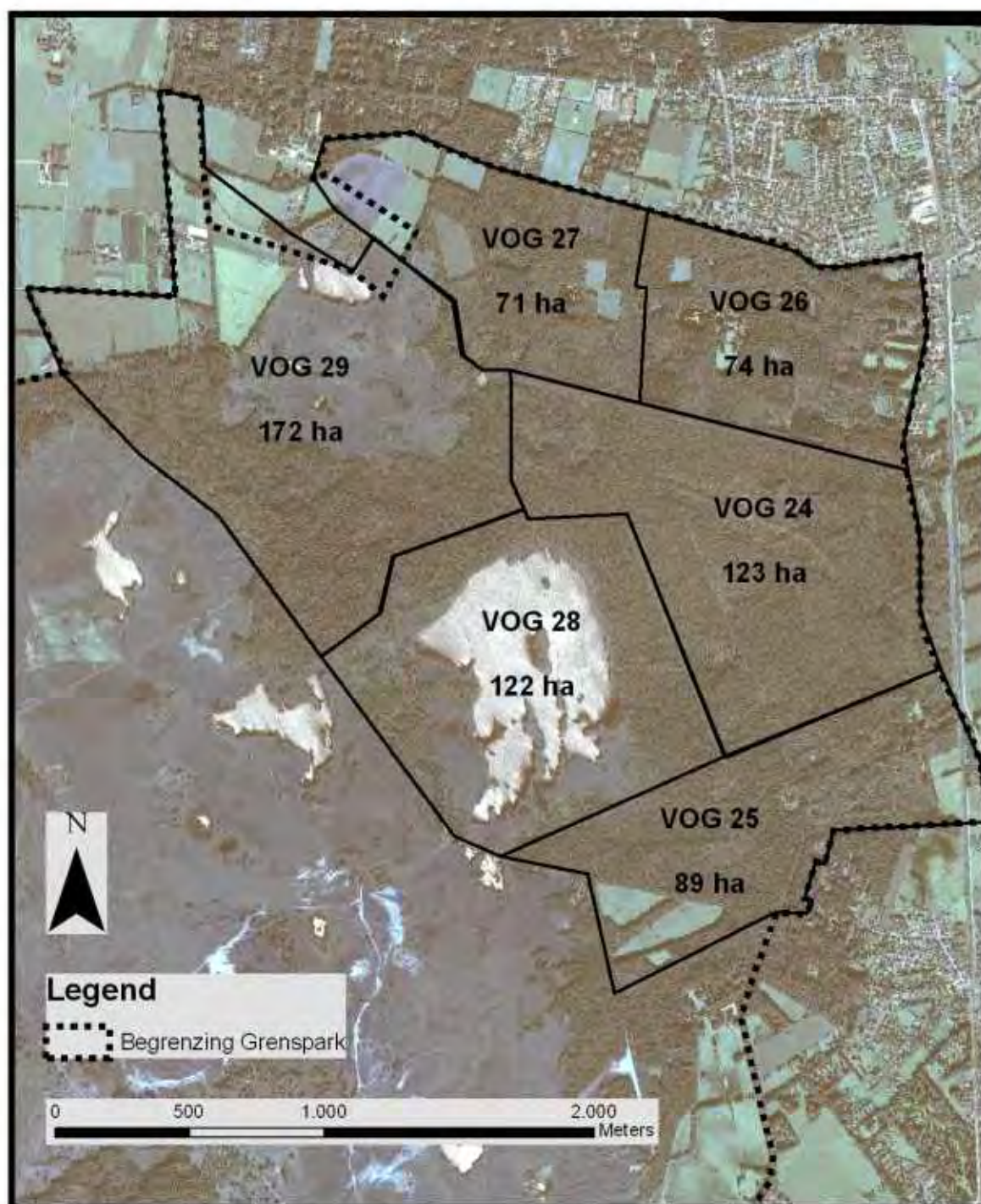
Samenwerkingsverband Westbrabantse Vogelwerkgroepen. 2007. Atlas van de West-Brabantse broedvogels. NPN media, Breda.

van Dijk A. J. 1993. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen.

van Dijk A. J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.

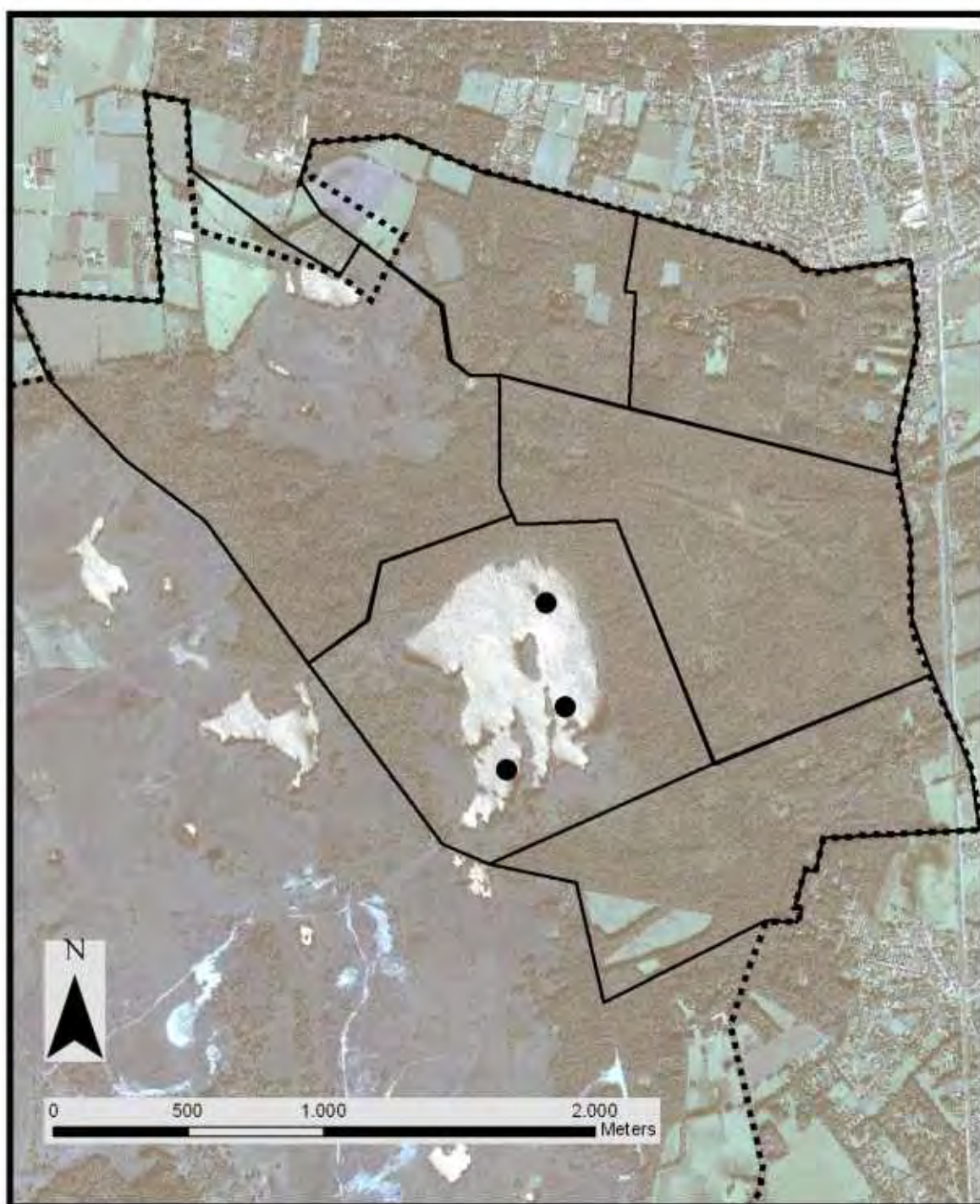
Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & van der Krieken B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.

Afbakening sectoren 2008

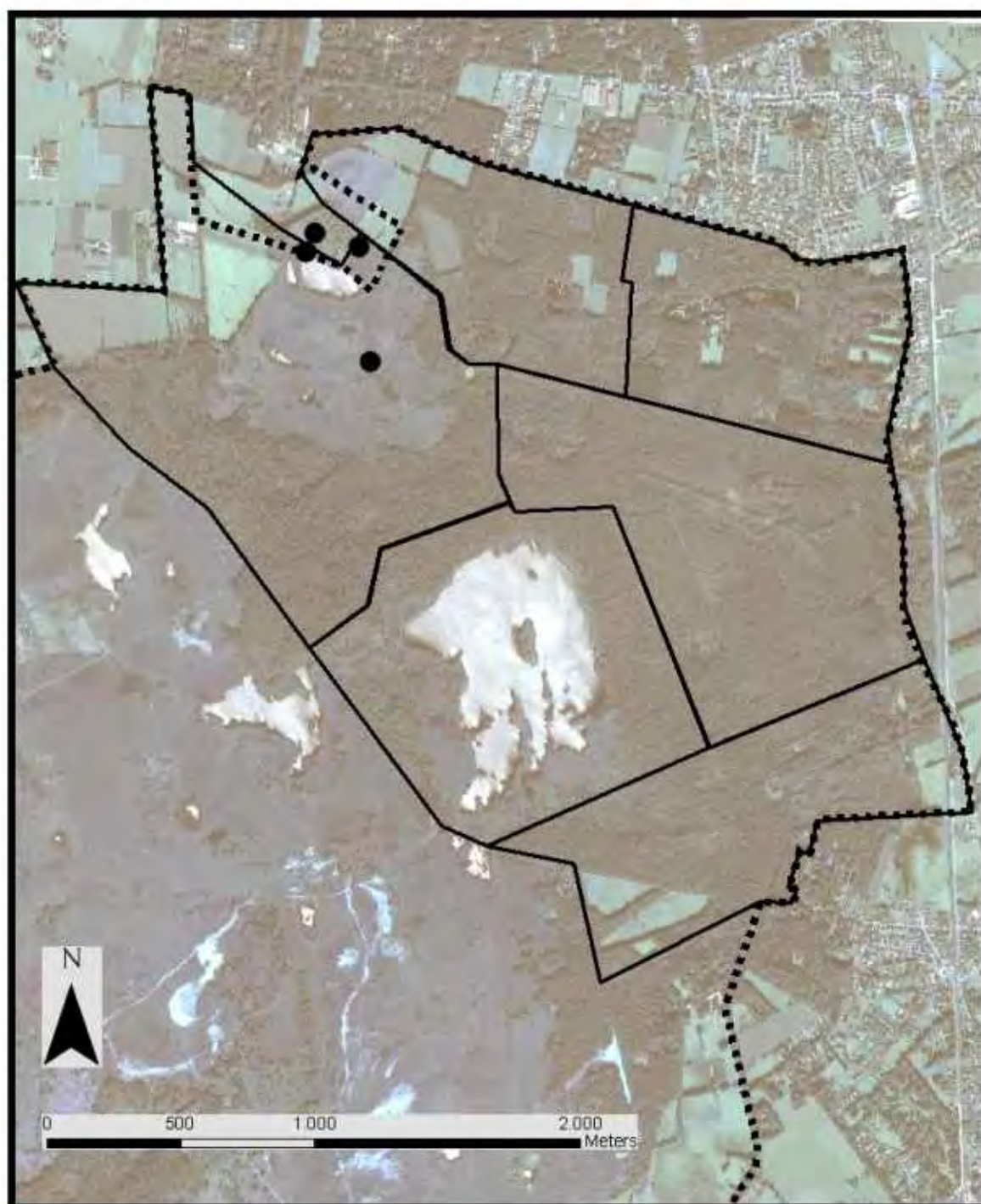
Bergeend 2008

1-3 paren

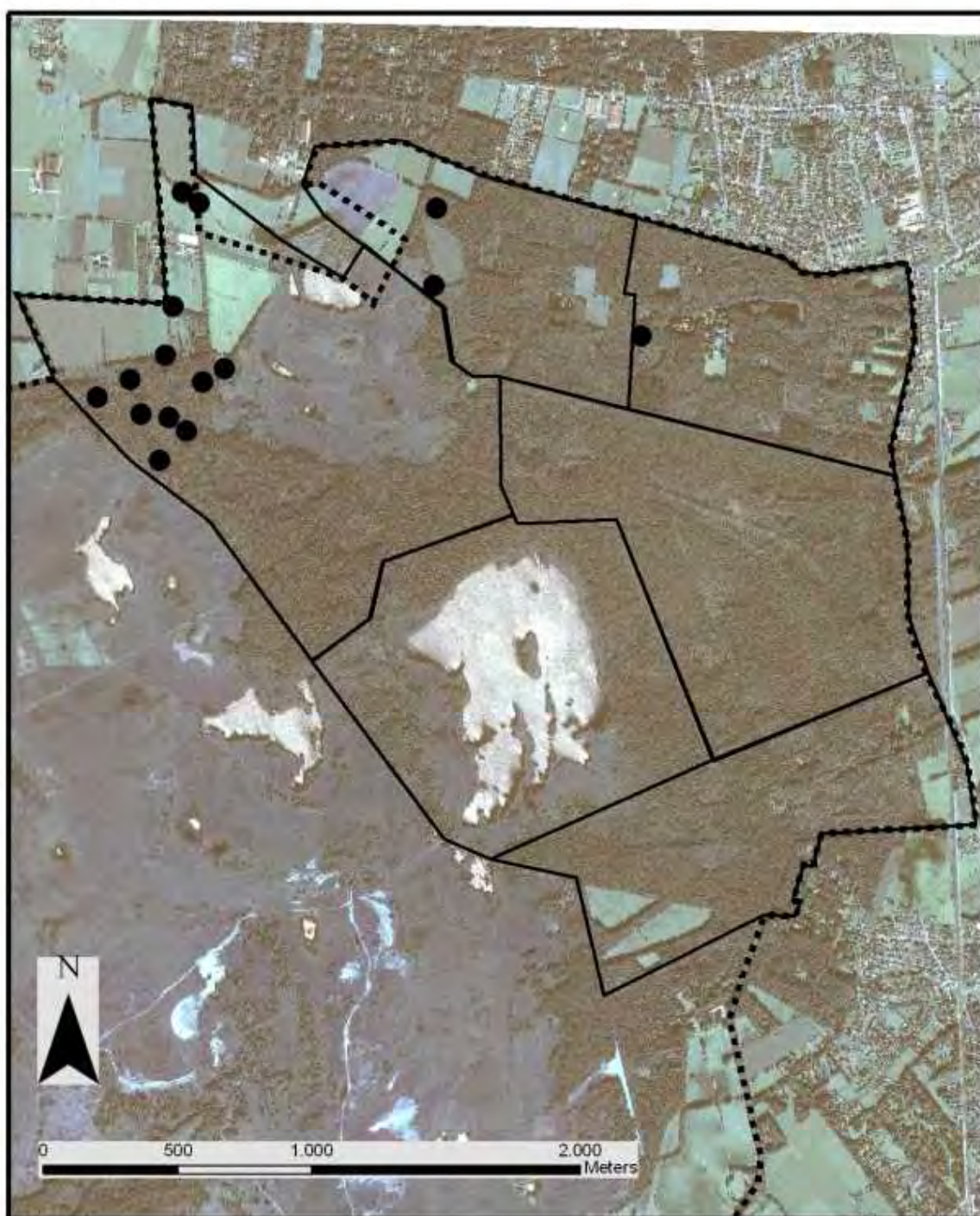
Blauwborst 2008

3 - 4 paren

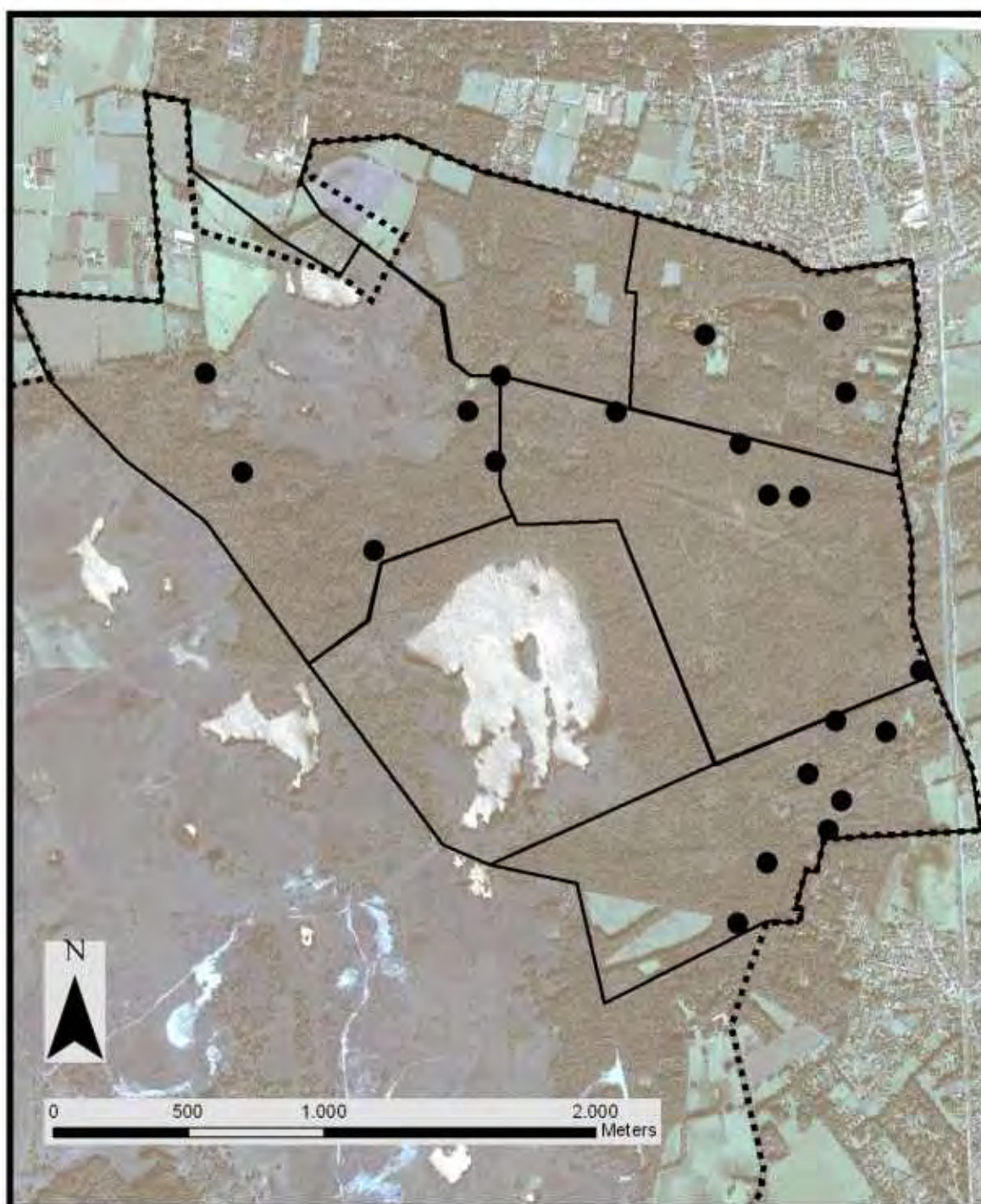
Bonte vliegenvanger 2008

15 zangposten

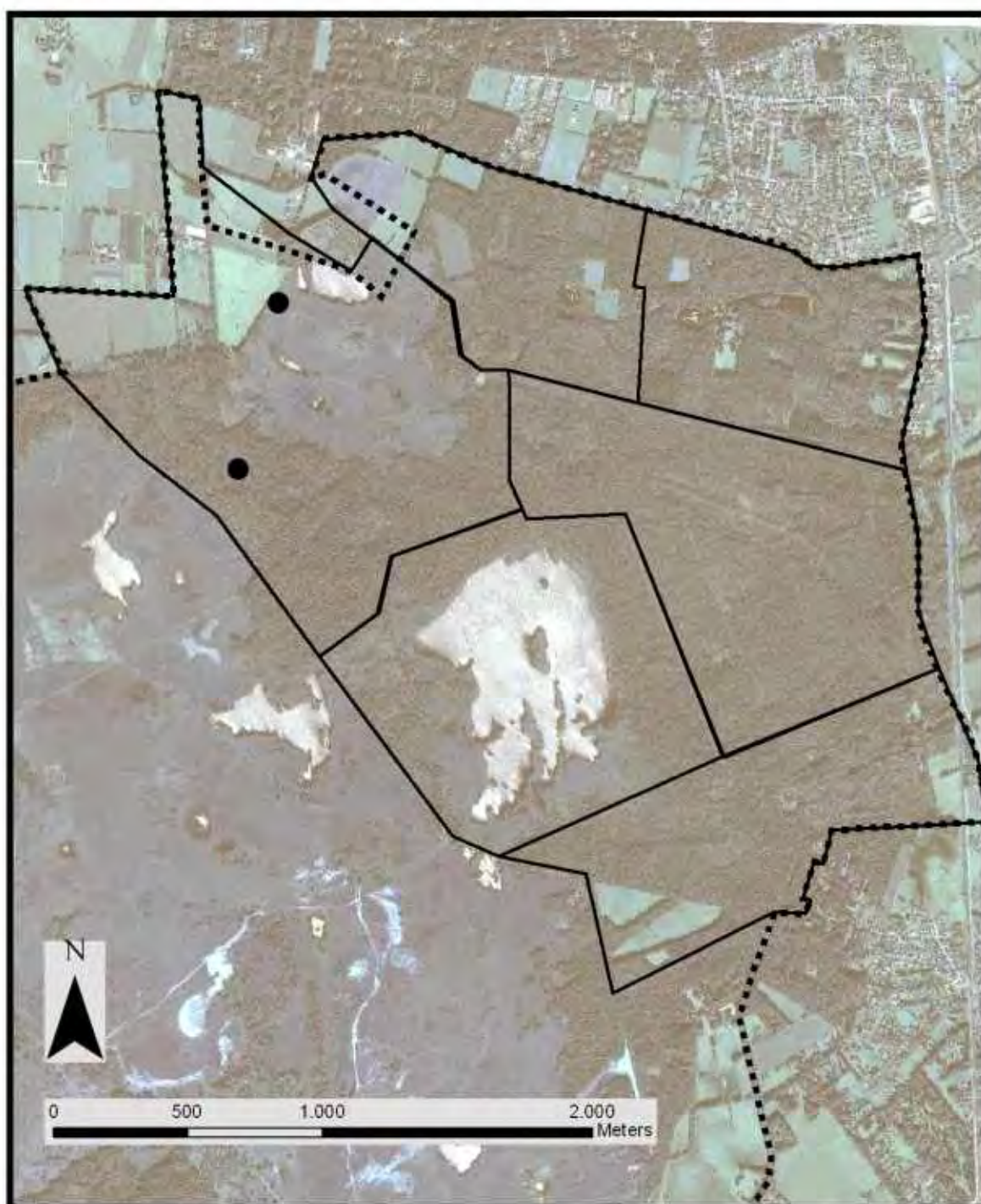
Boomklever 2008

16-21 zangposten

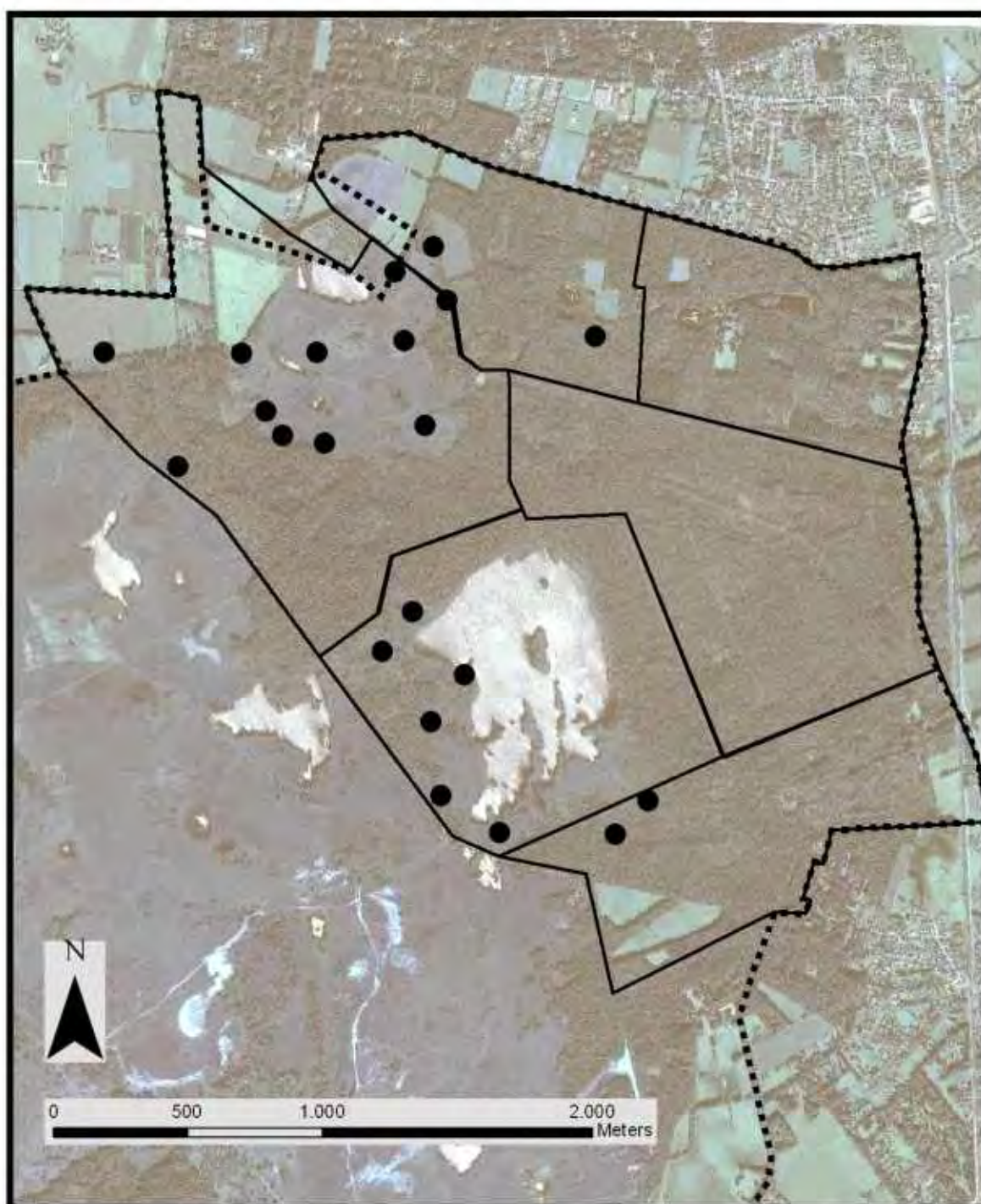
Boomleeuwerik 2008

1-2 zangposten

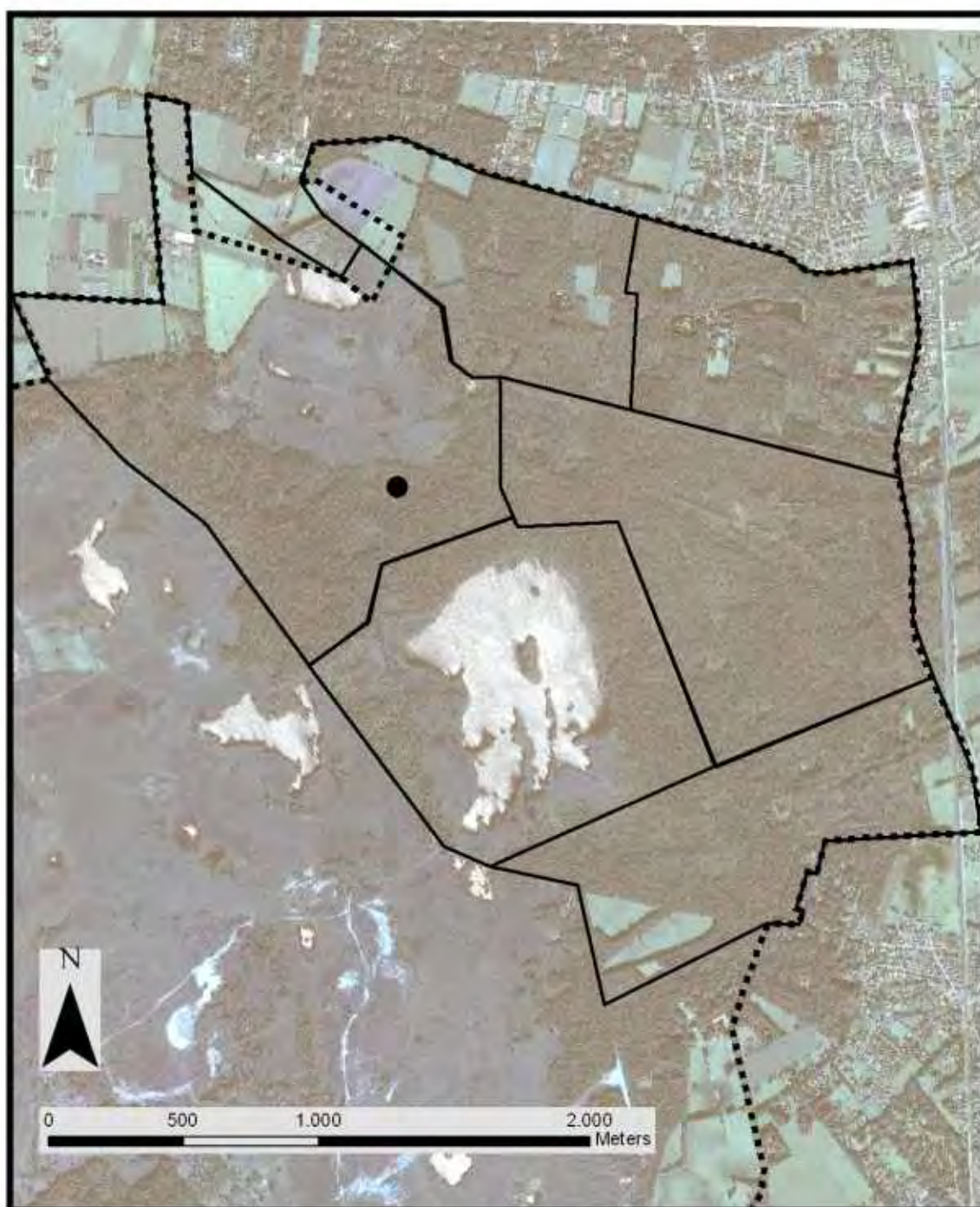
Boompieper 2008

16-21 zangposten

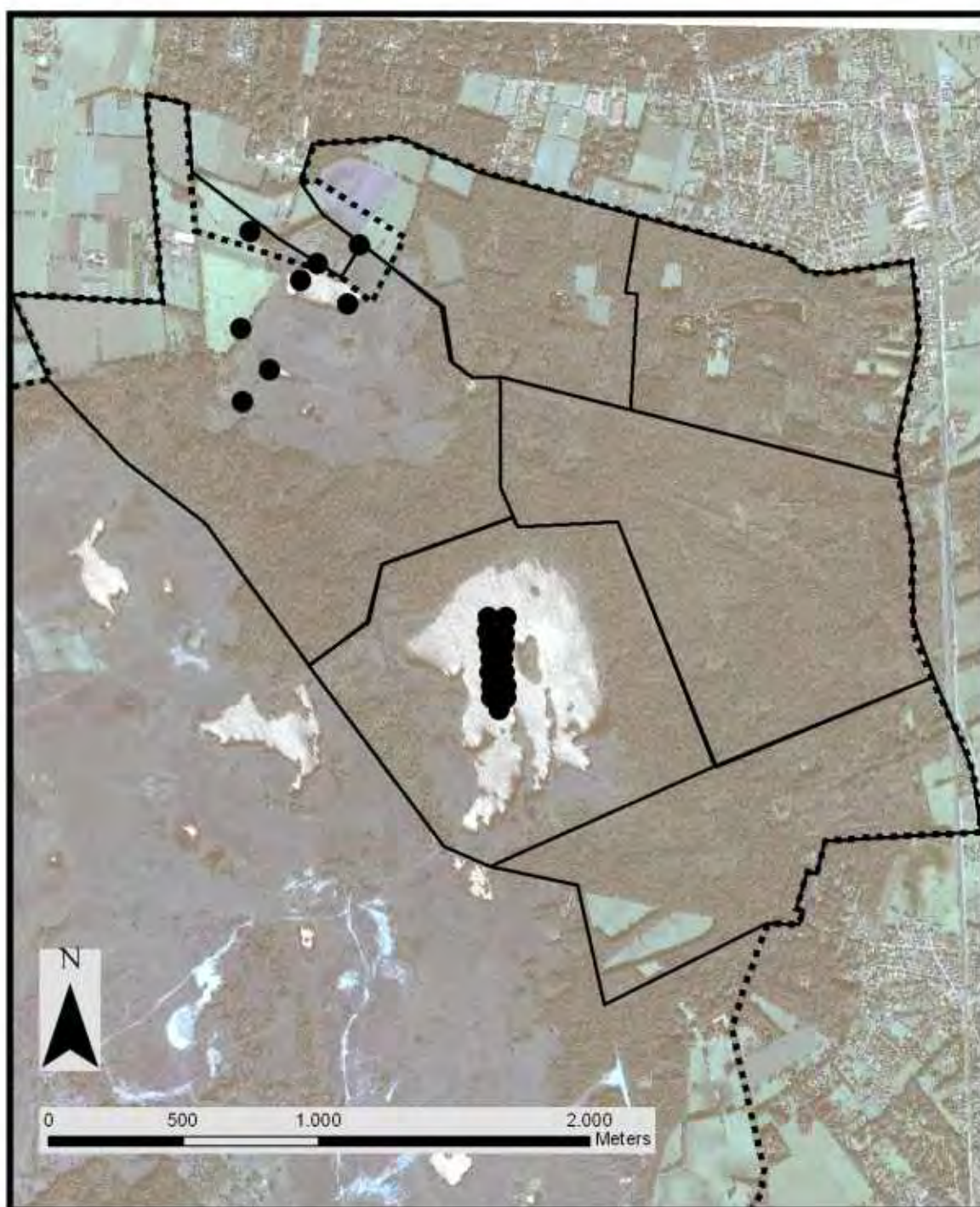
Boomvalk 2008

0 - 1 paar

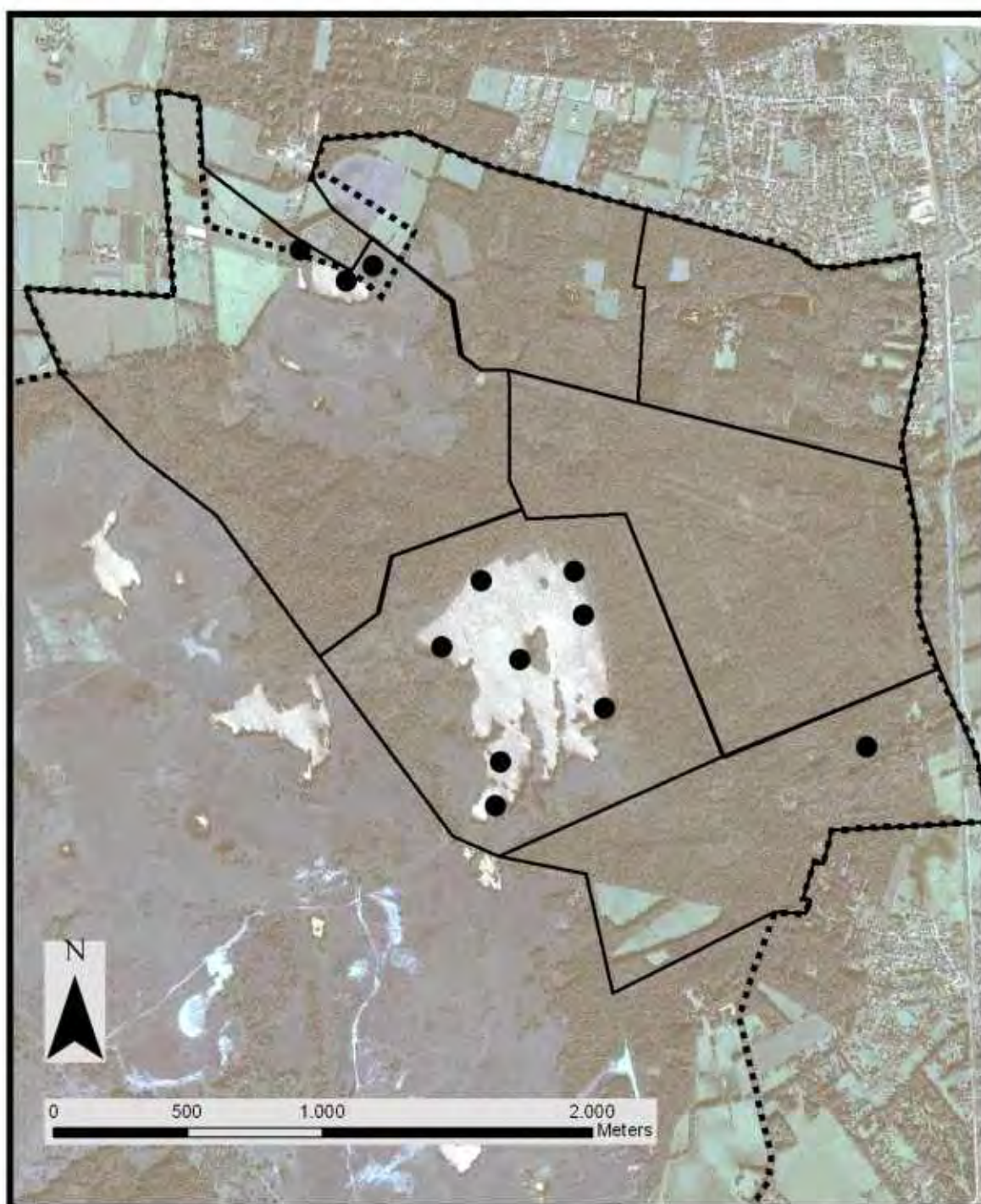
Canadese gans 2008

13-23 paren

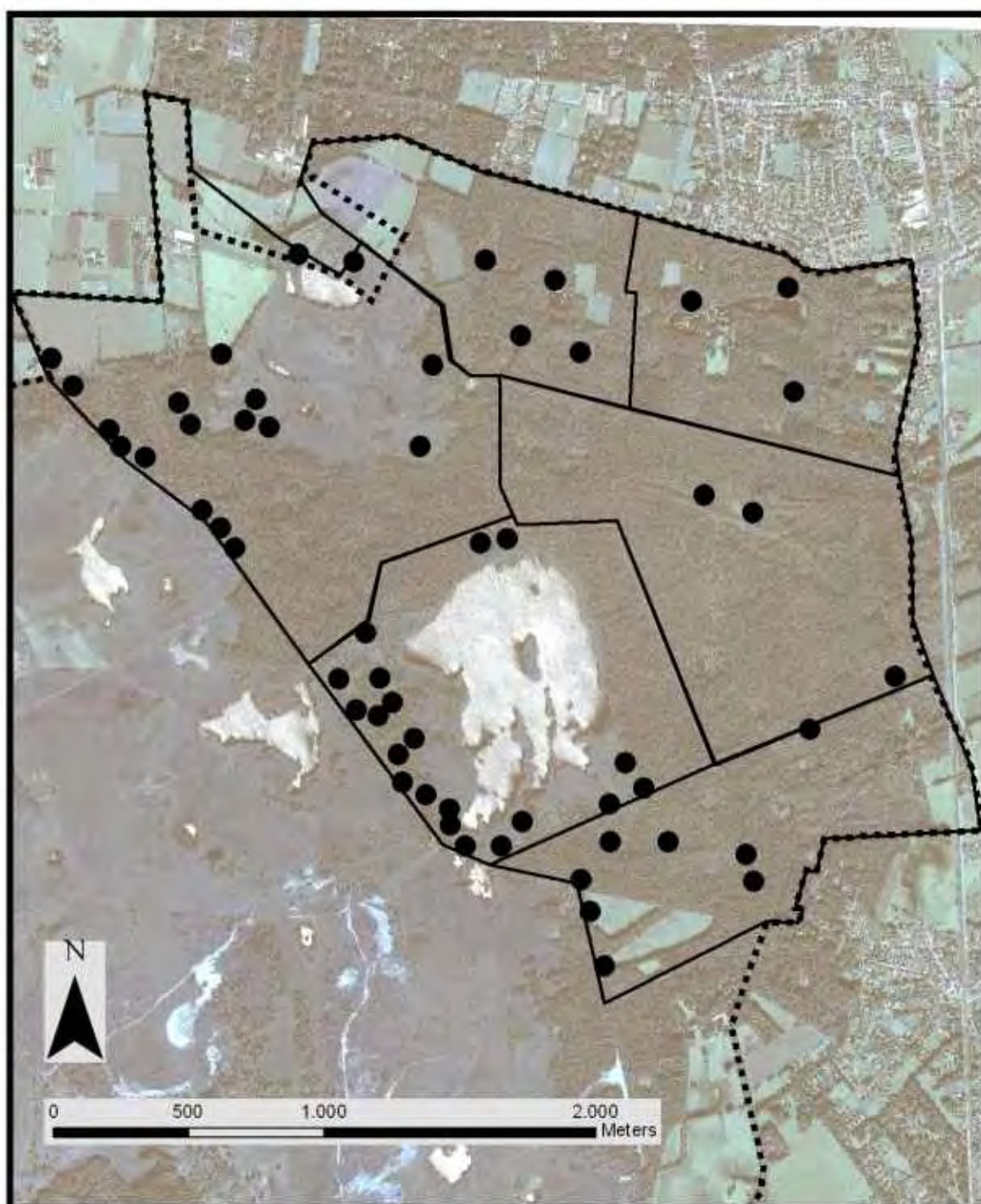
Dodaars 2008

9-12 paren

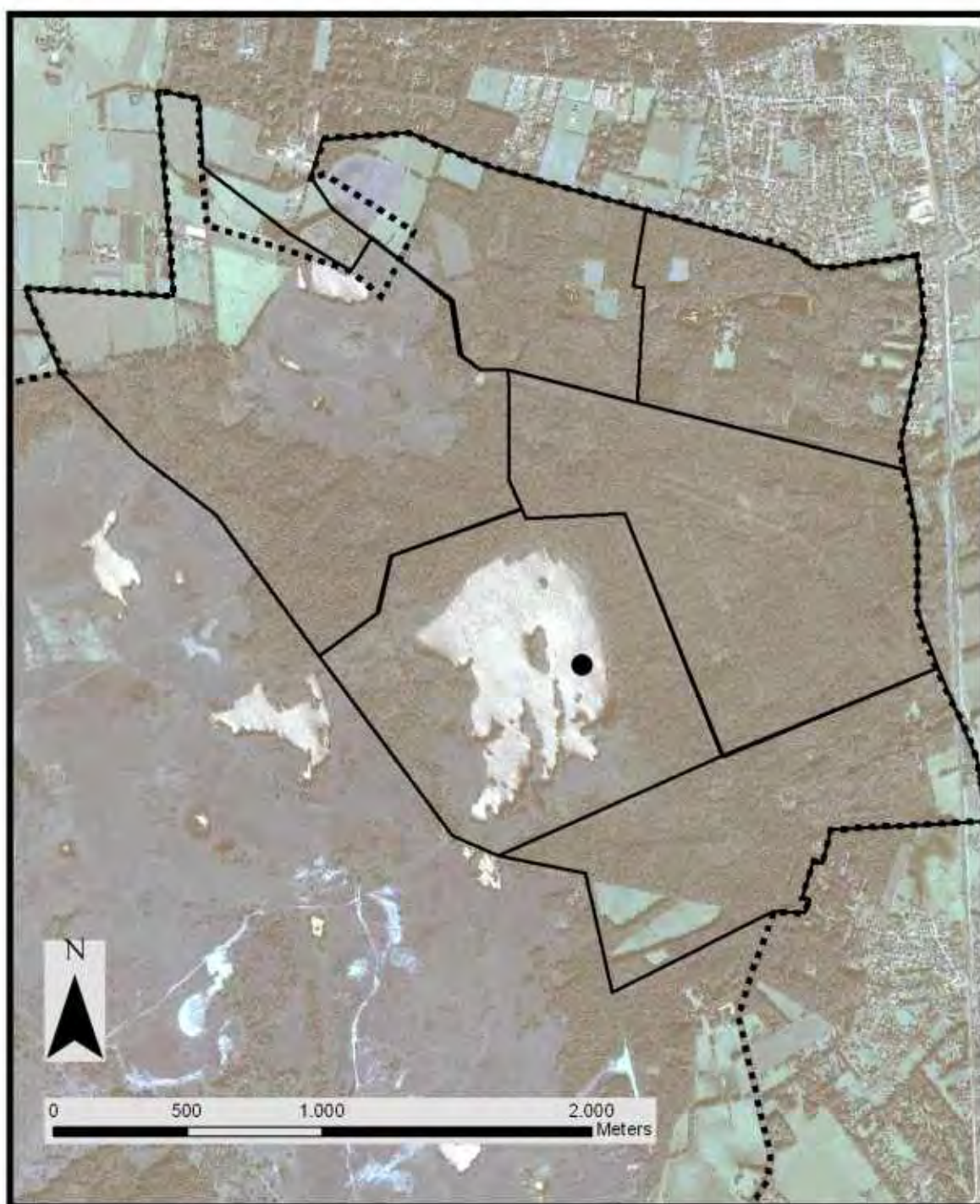
Fitis 2008

43 - 56 zangposten

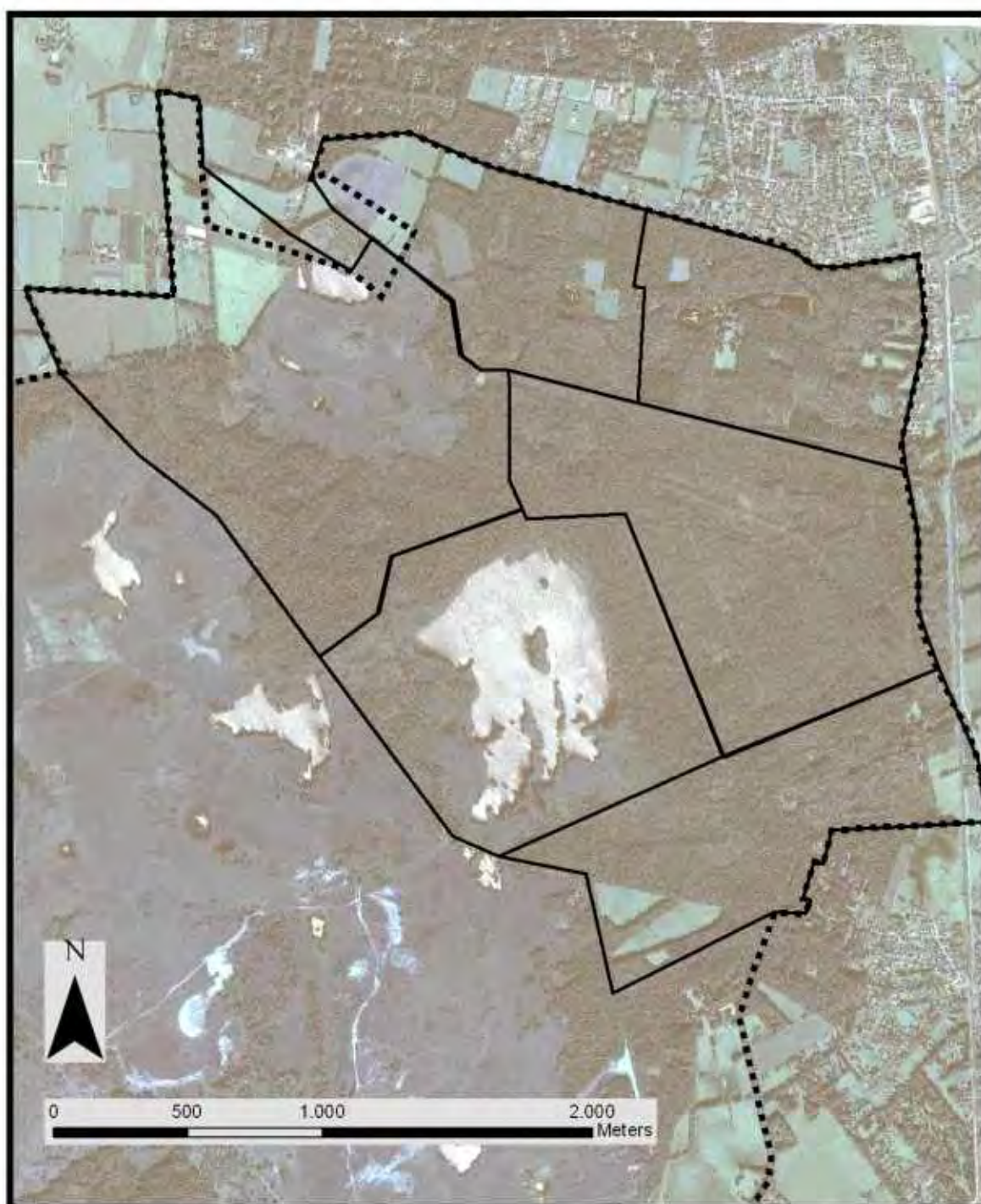
Fuut 2008

0-1 paar

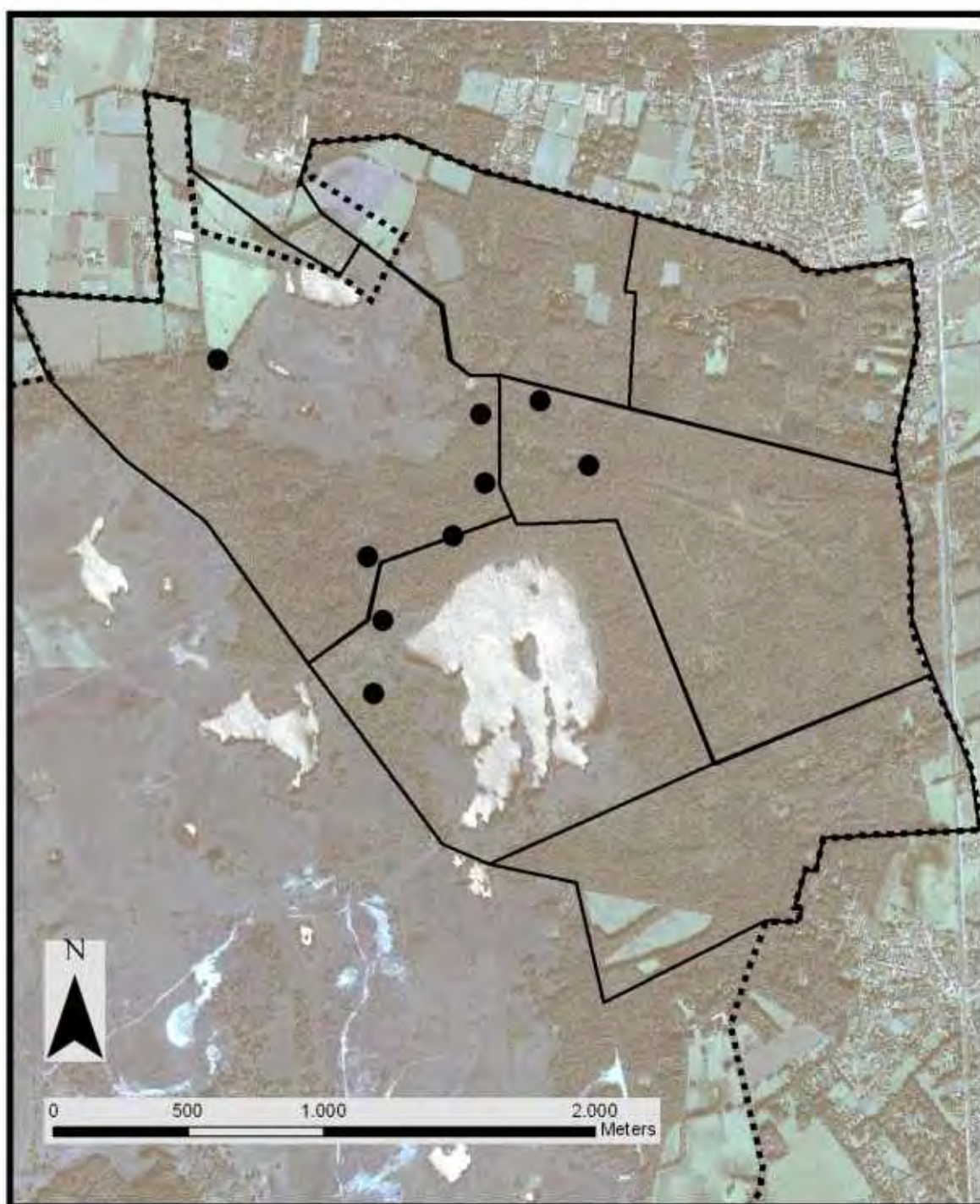
Geelgors 2008

0 zangposten

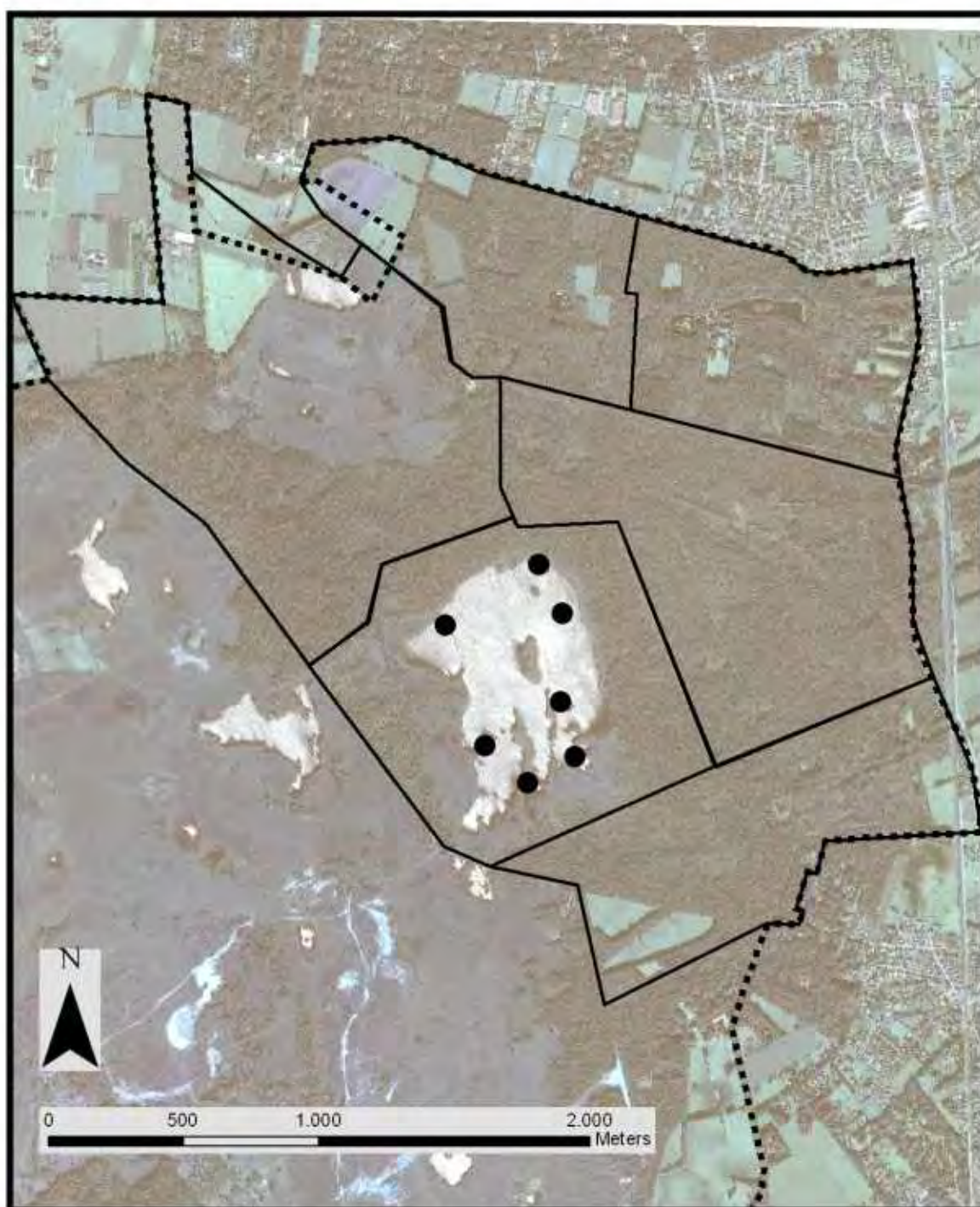
Gekraagde roodstaart 2008

5 - 9 zangposten

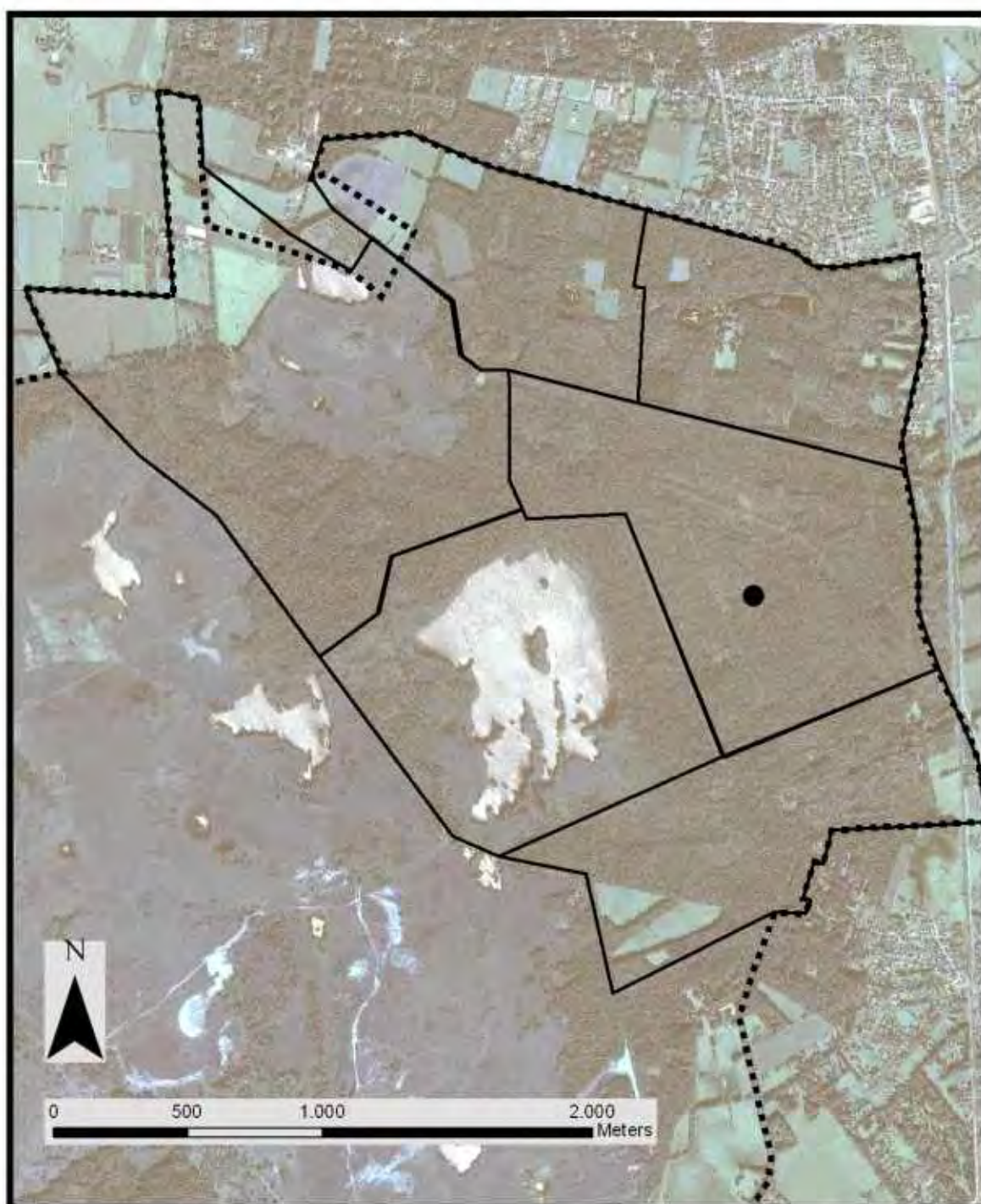
Georde fuut 2008

5 - 7 paren

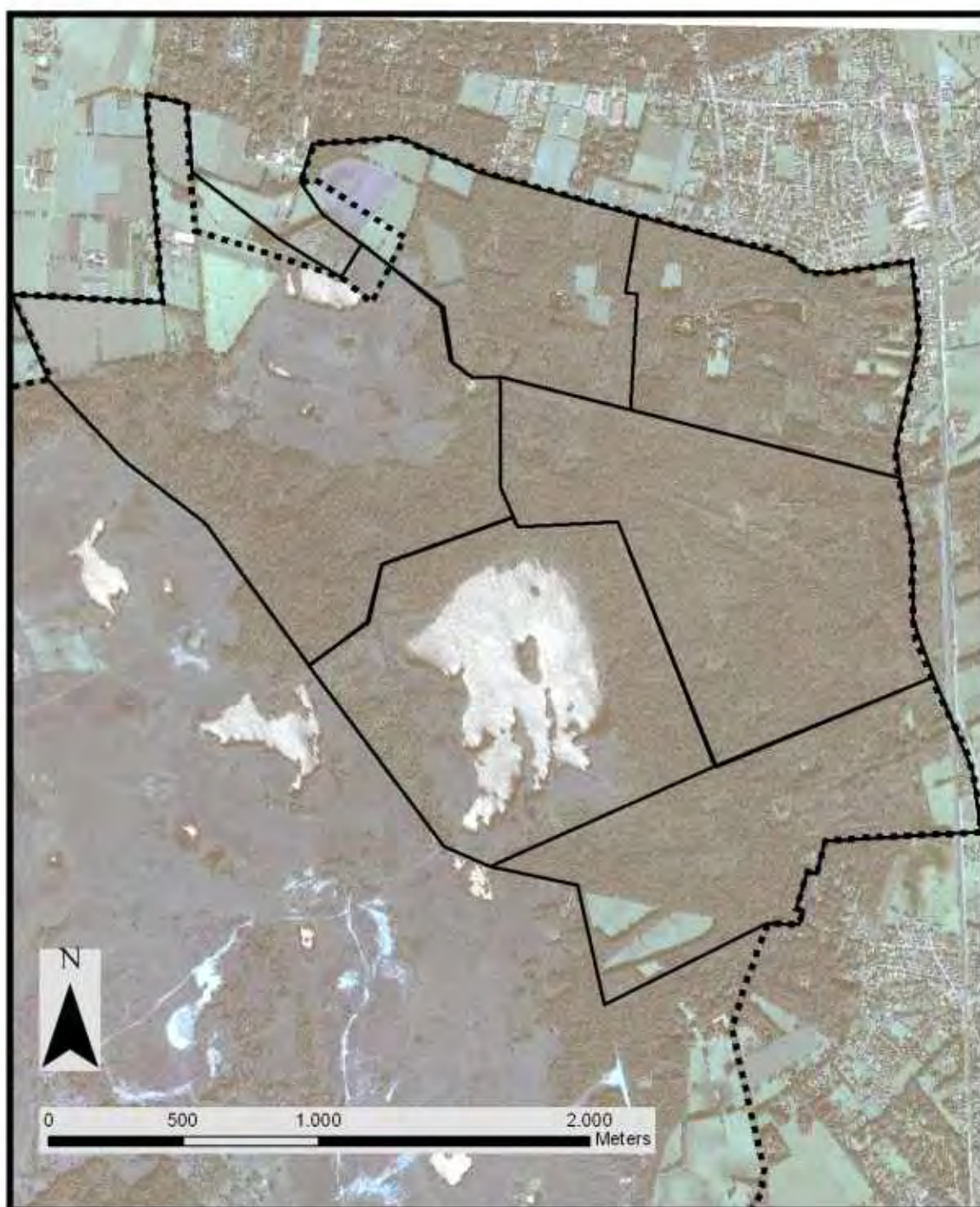
Goudvink 2008

0-1 zangpost

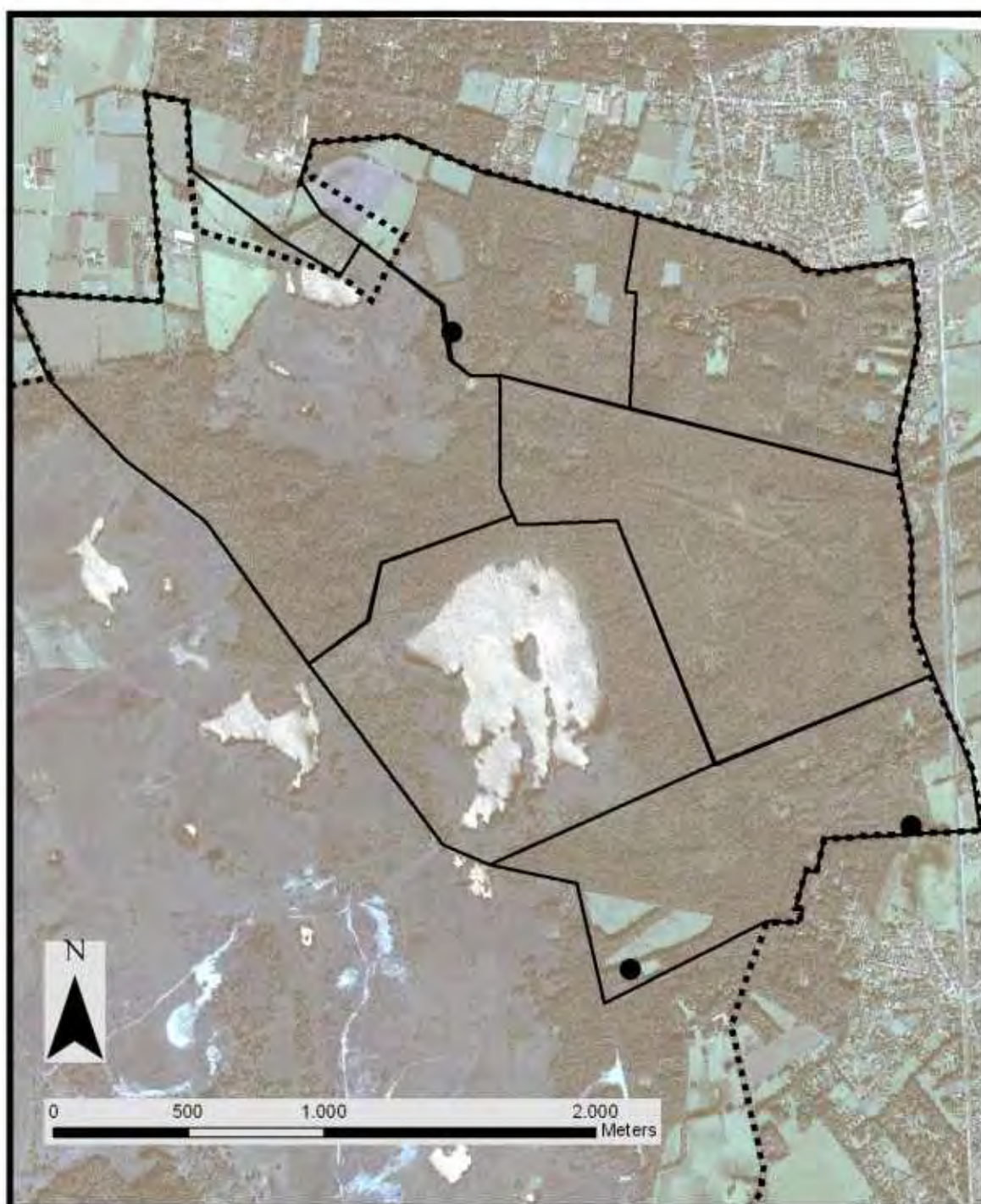
Grasmus 2008

0 zangposten

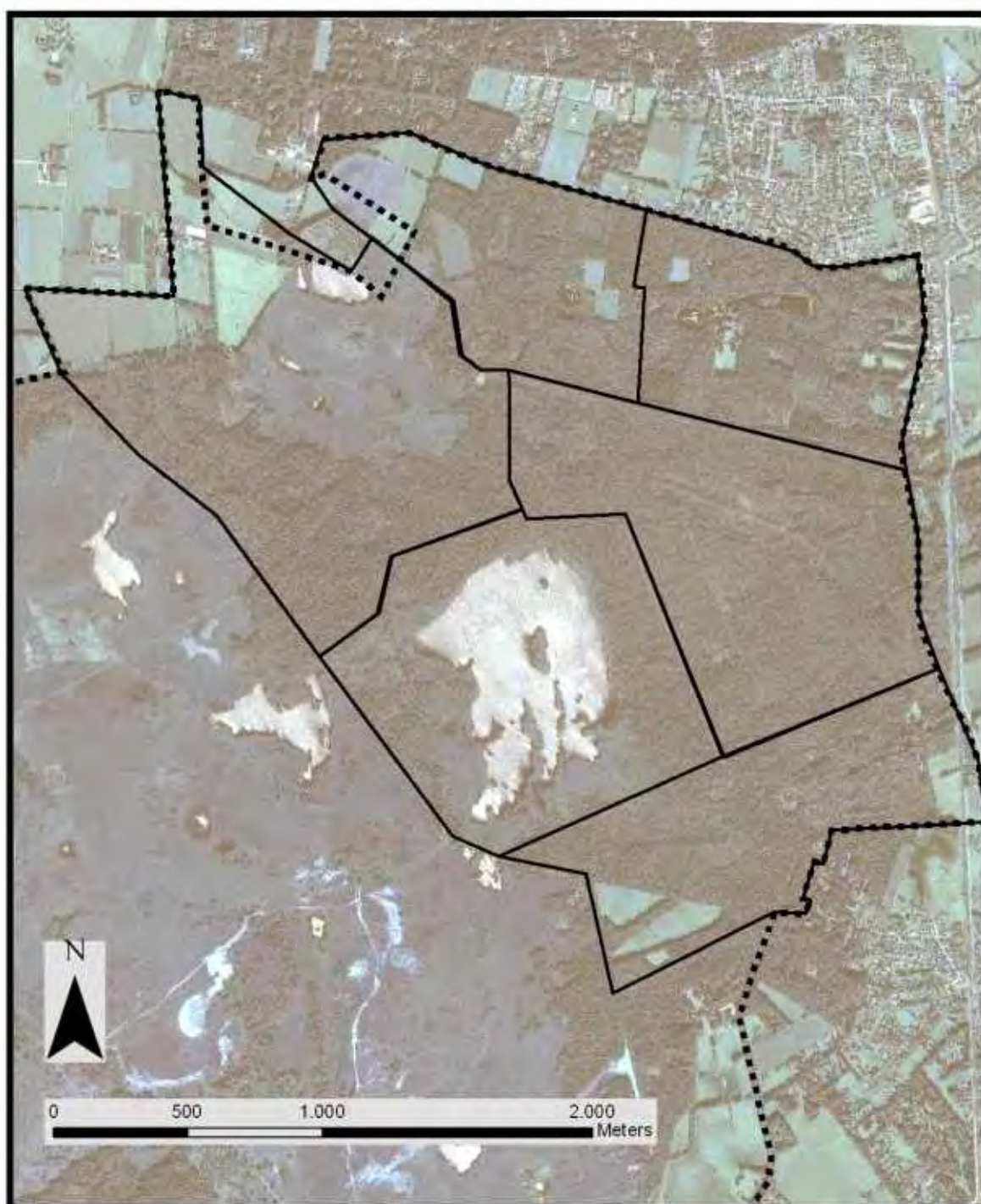
Groene specht 2008

2 - 3 zangposten

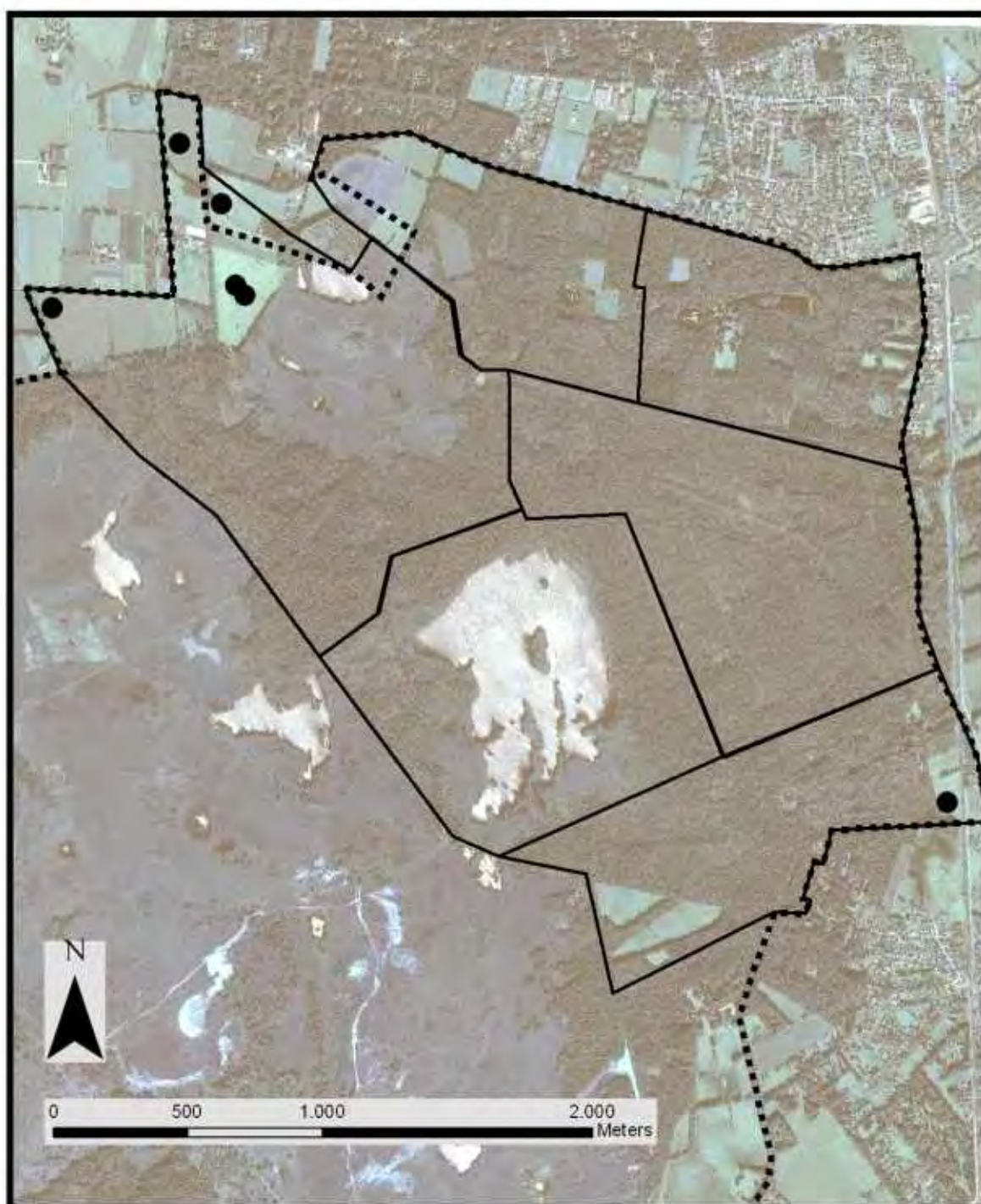
Grutto 2008

0 paren

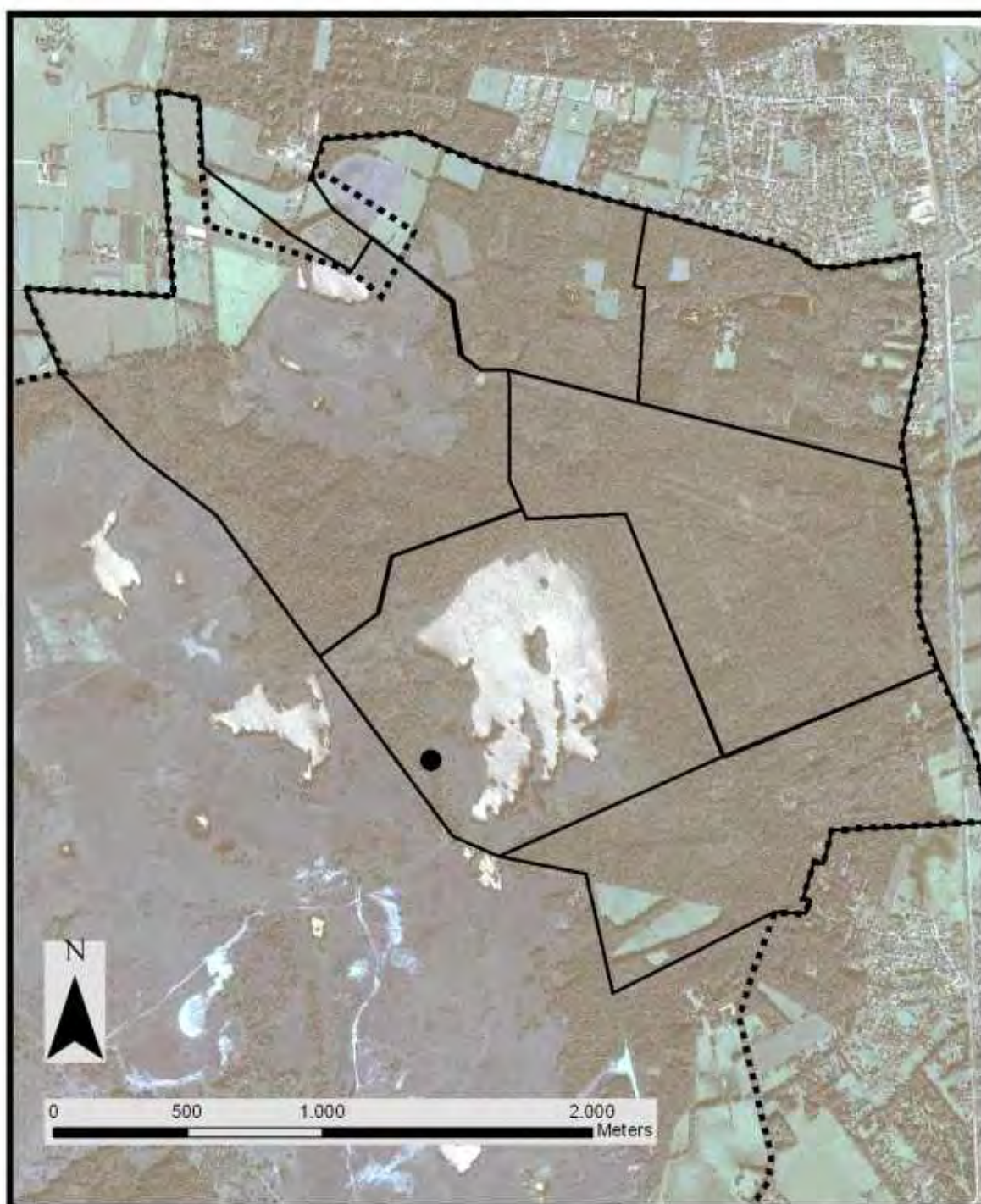
Kievit 2008

4-6 paren

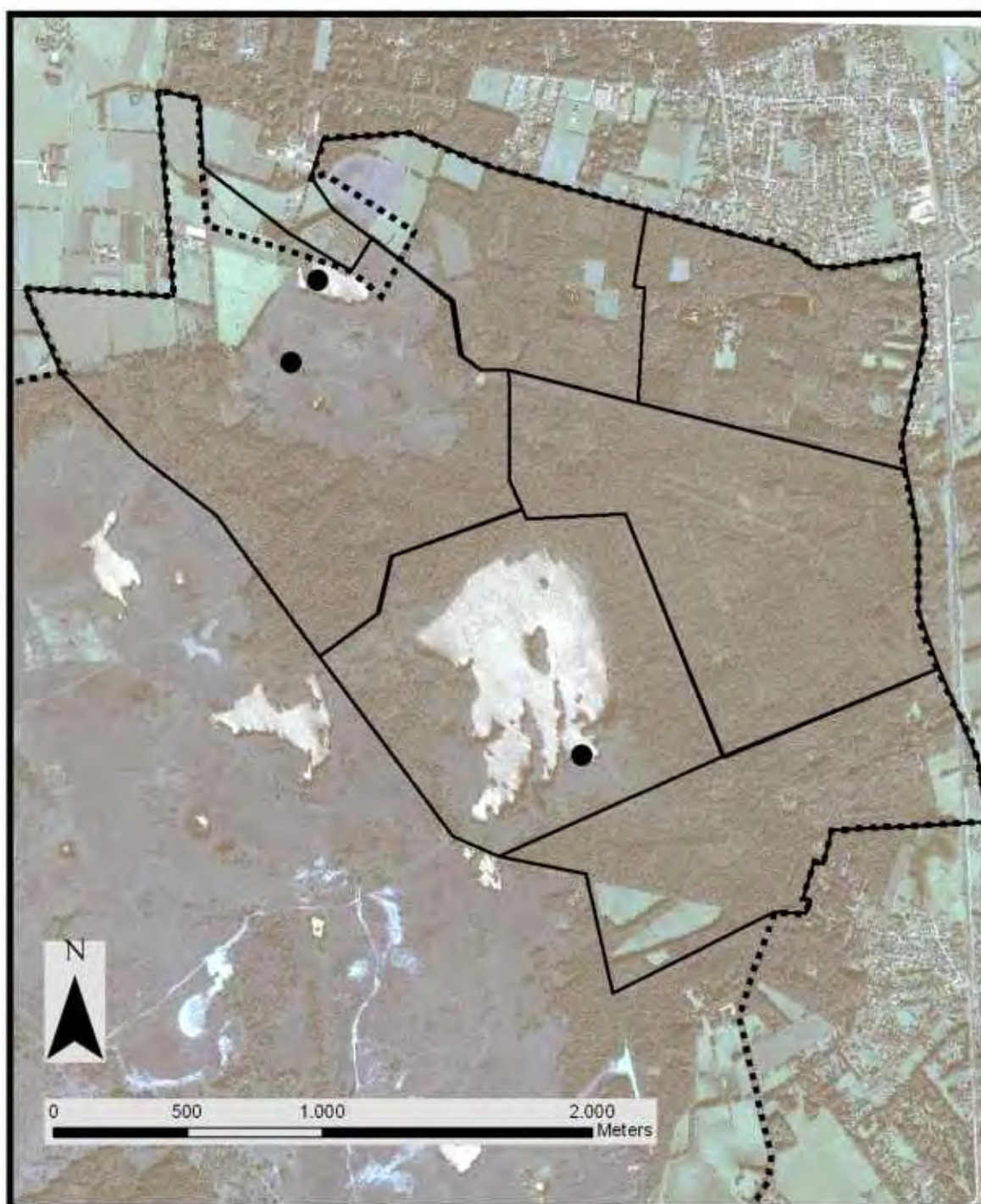
Kneu 2008

0-1 zangpost

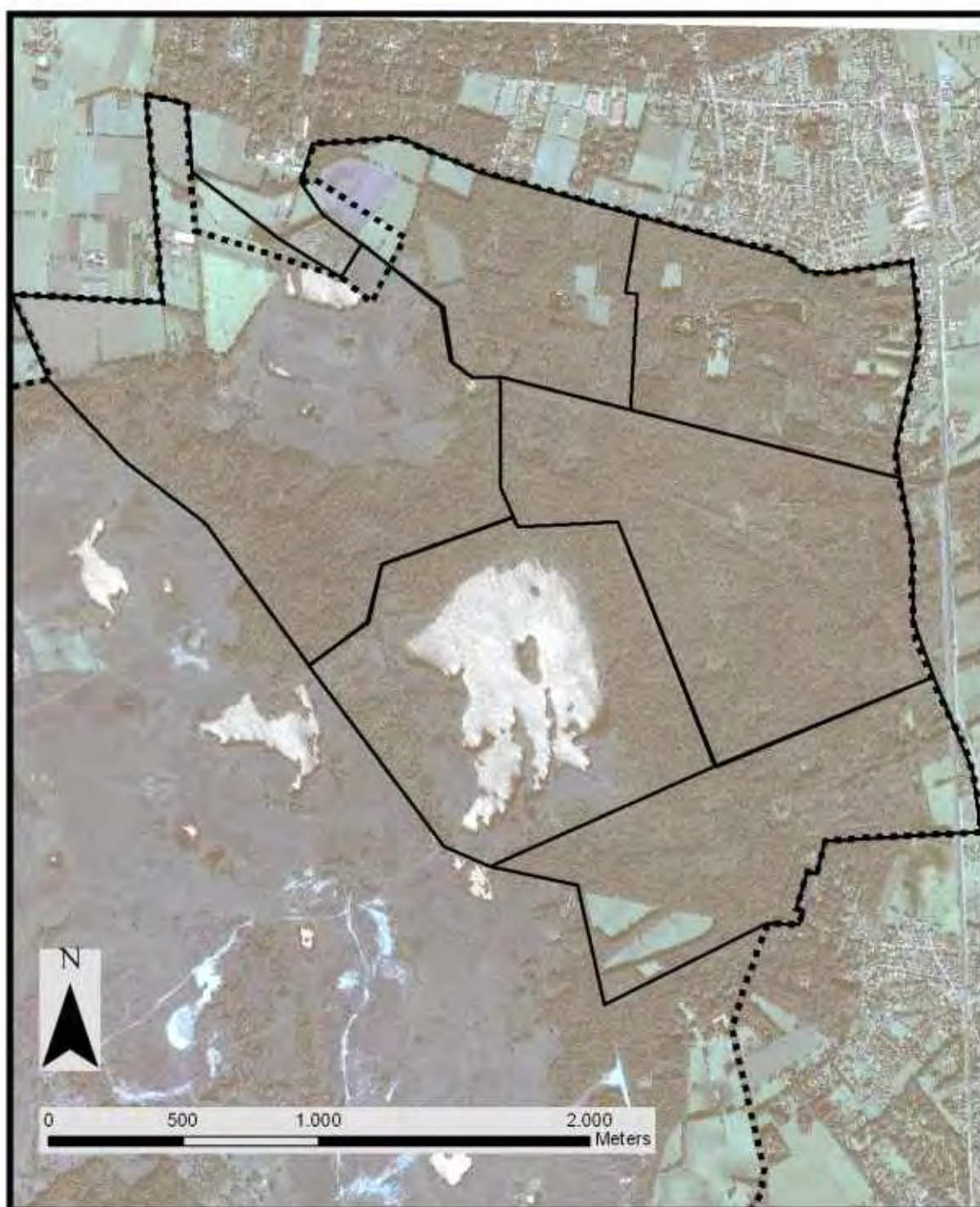
Krakeend 2008

1-3 paren

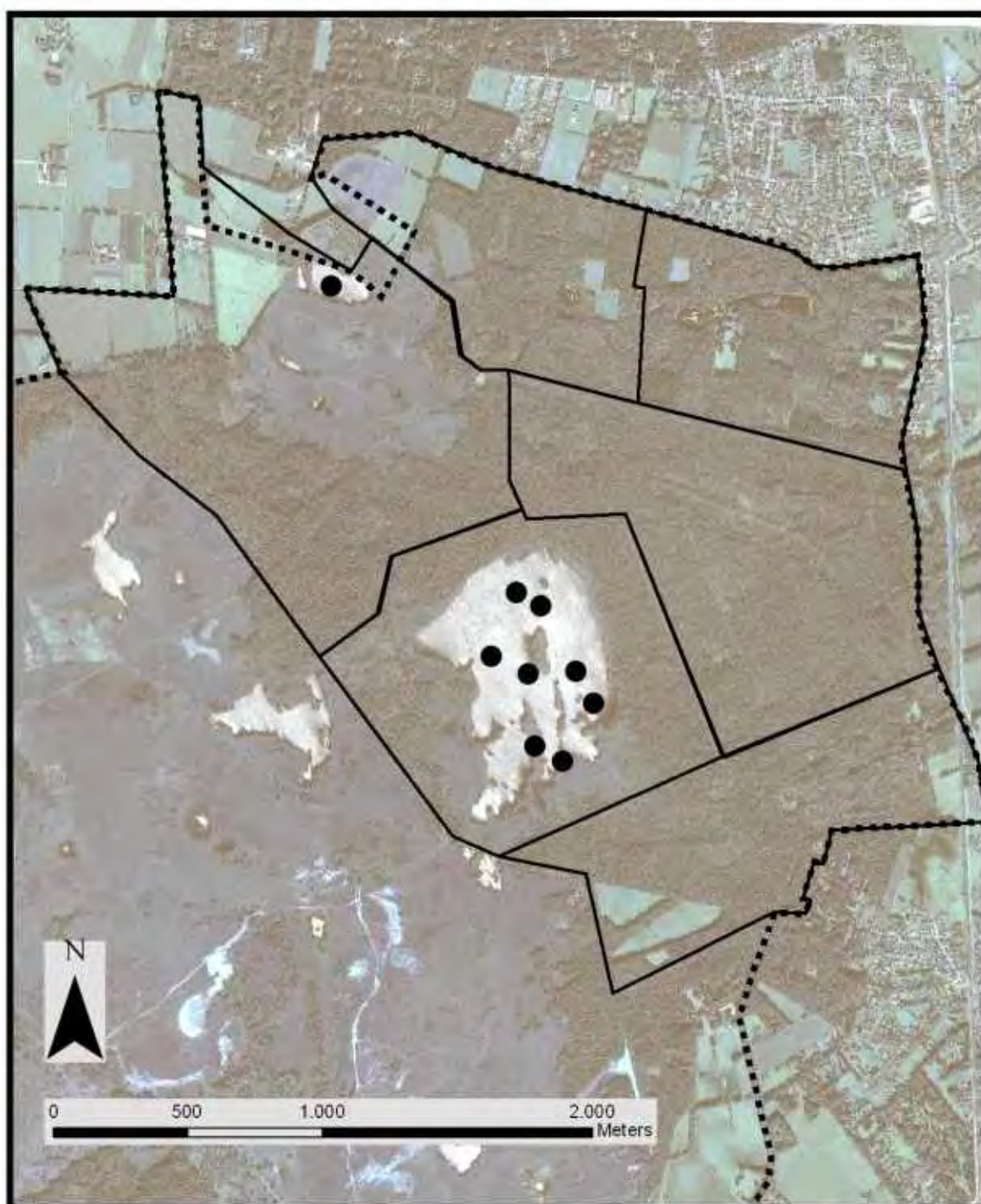
Kruisbek 2008

0 zangposten

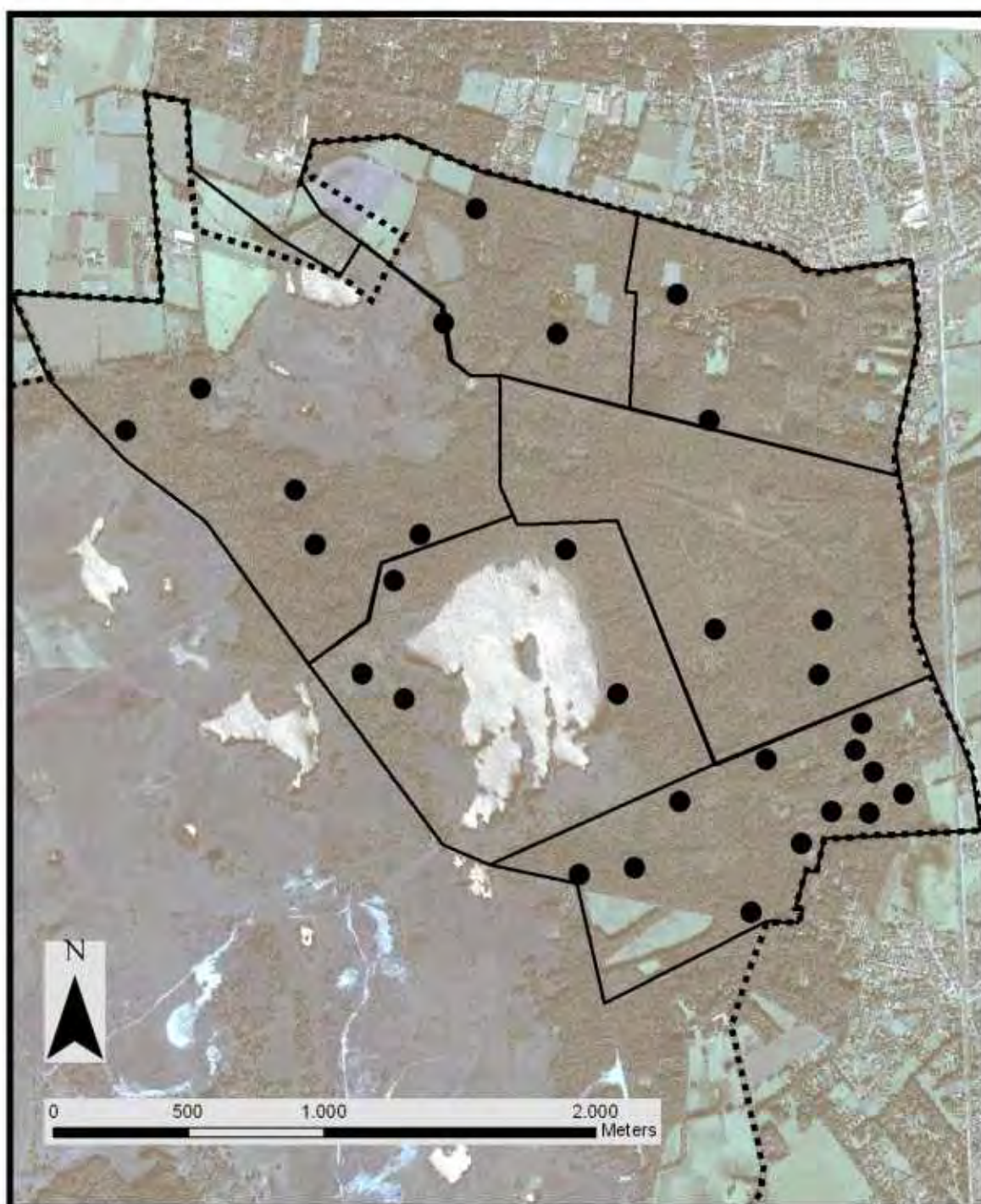
Kuifeend 2008

7-9 paren

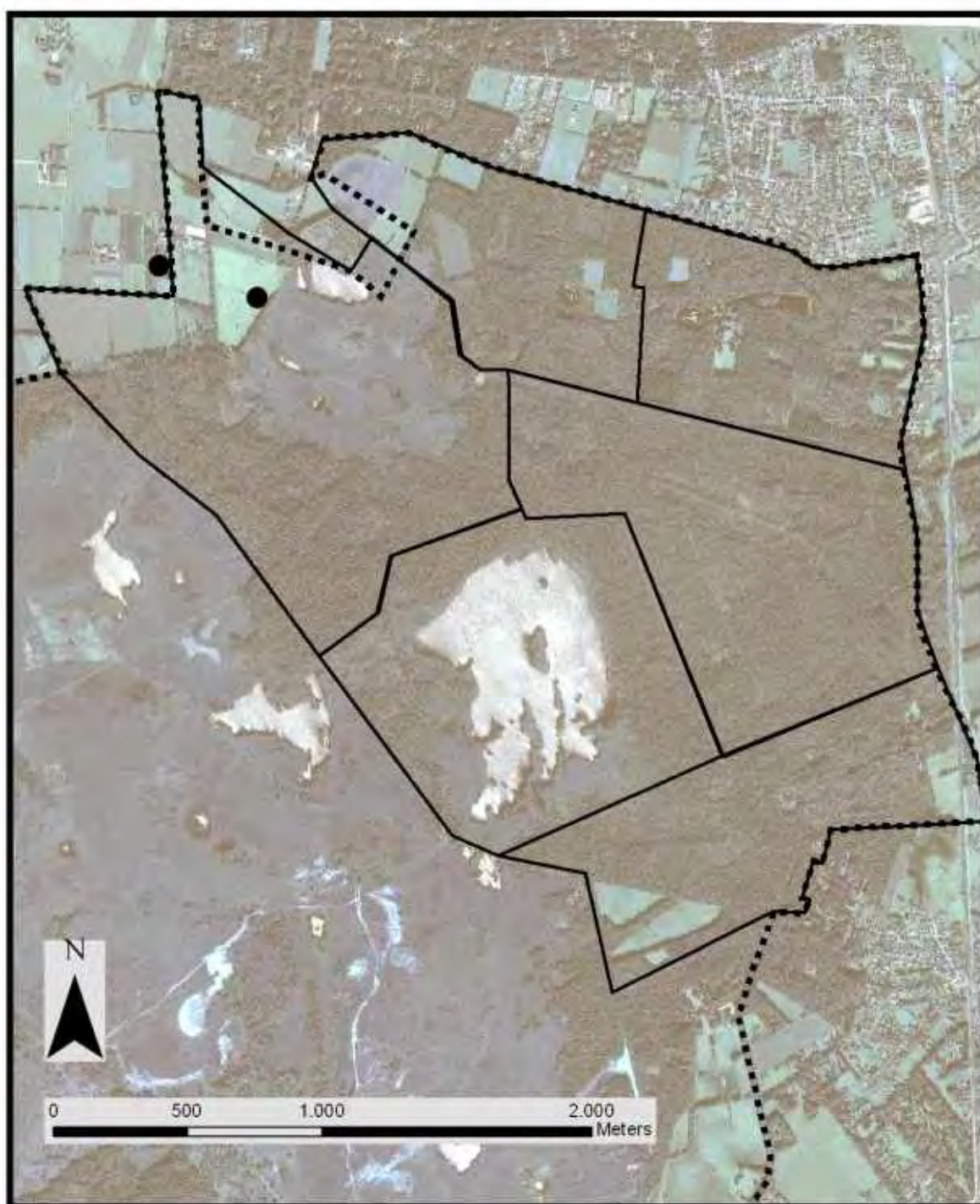
Kuifmees 2008

22-30 zangposten

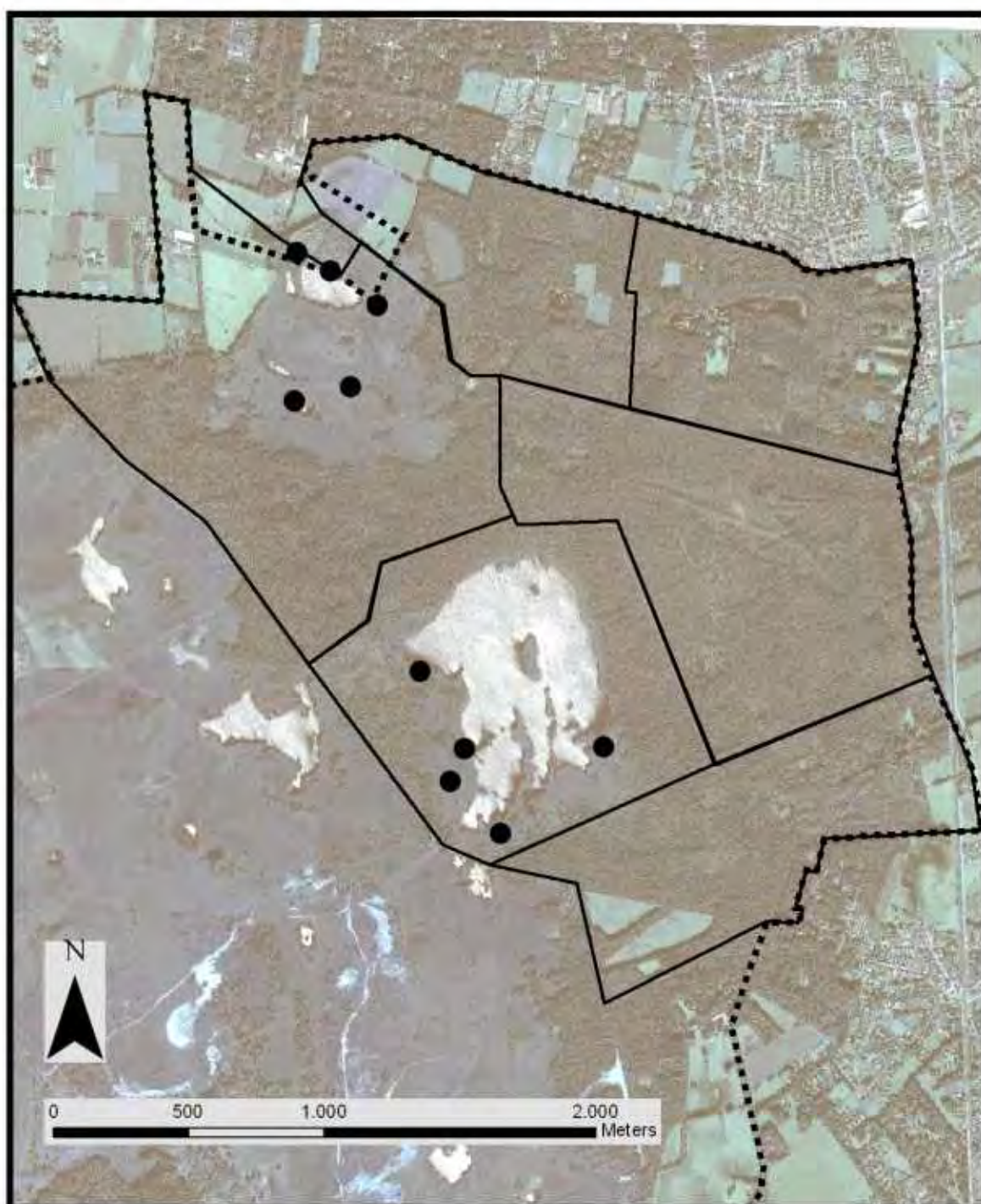
Nijlgans 2008

2 paren

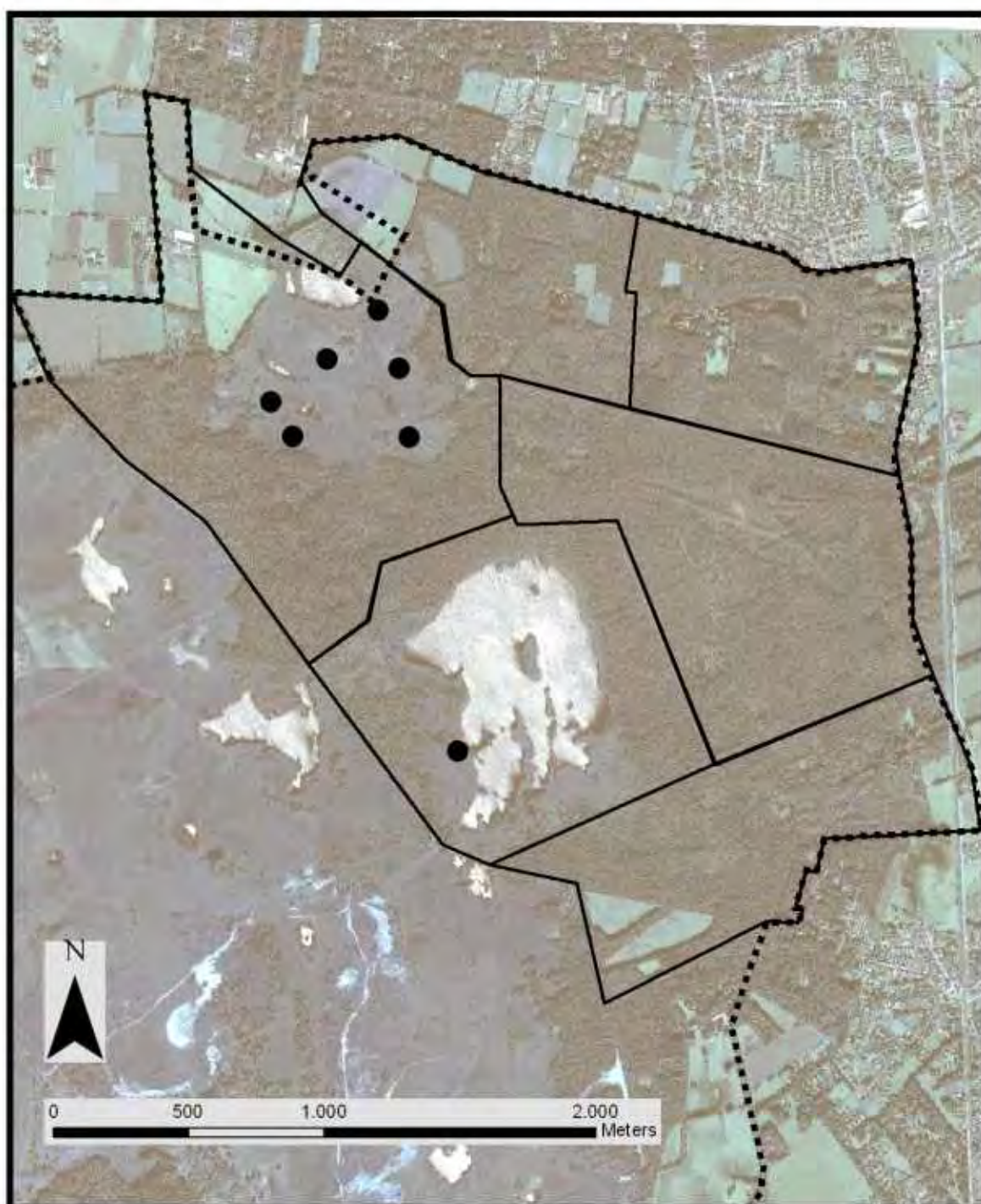
Rietgors 2008

6 - 10 zangposten

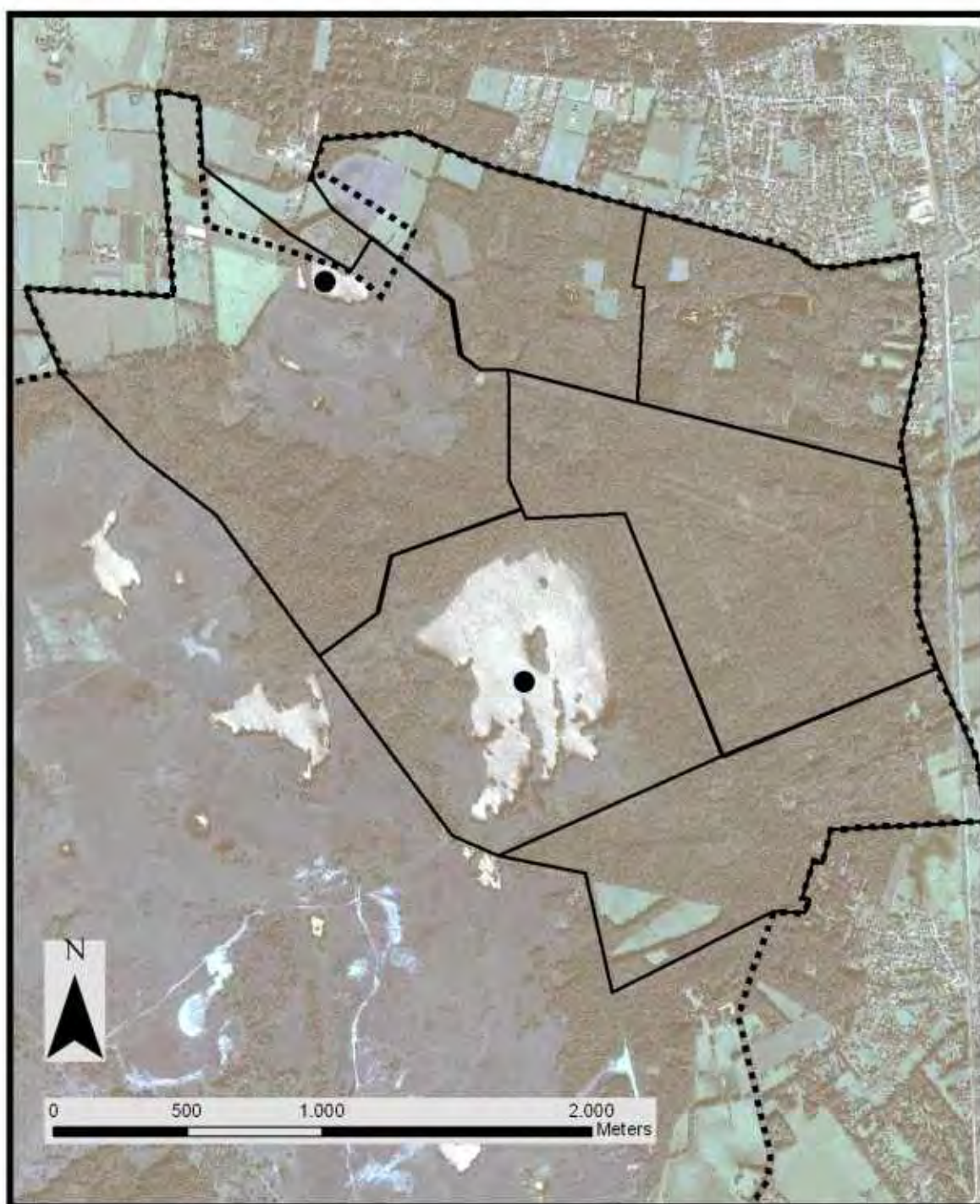
Roodborsttapuit 2008

5 - 7 zangposten

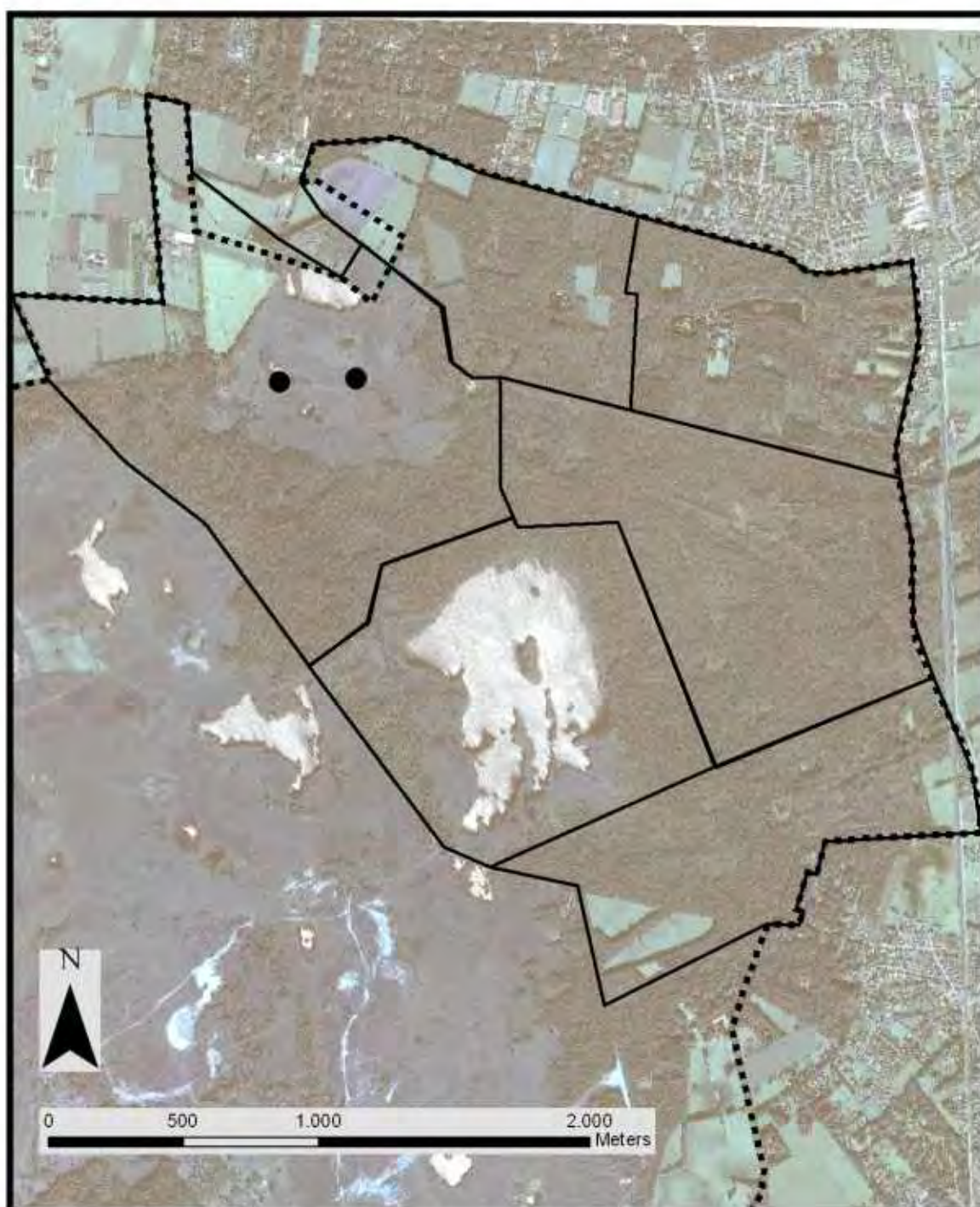
Slobeend 2008

0-2 paren

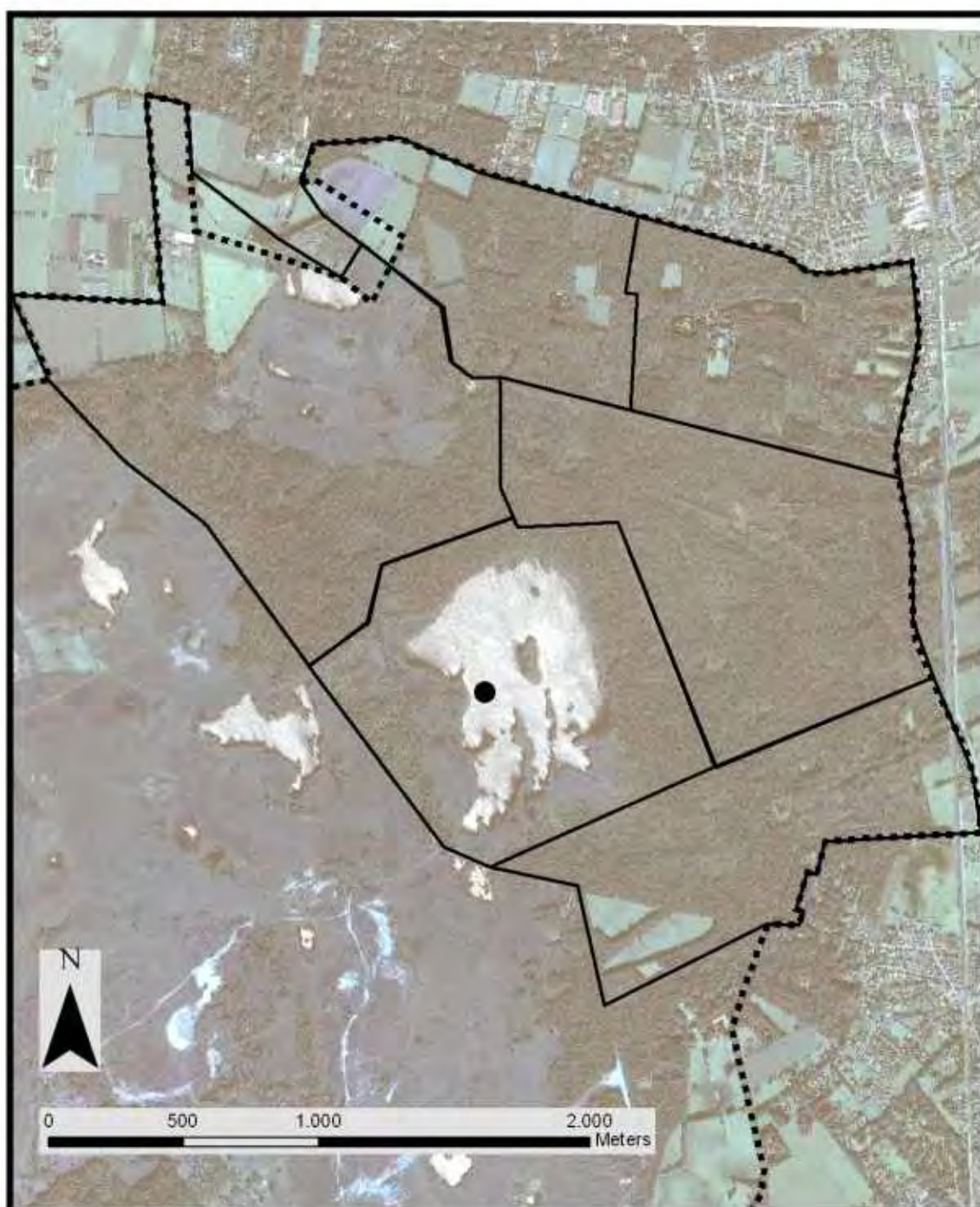
Sprinkhaanzanger 2008

2 zangposten

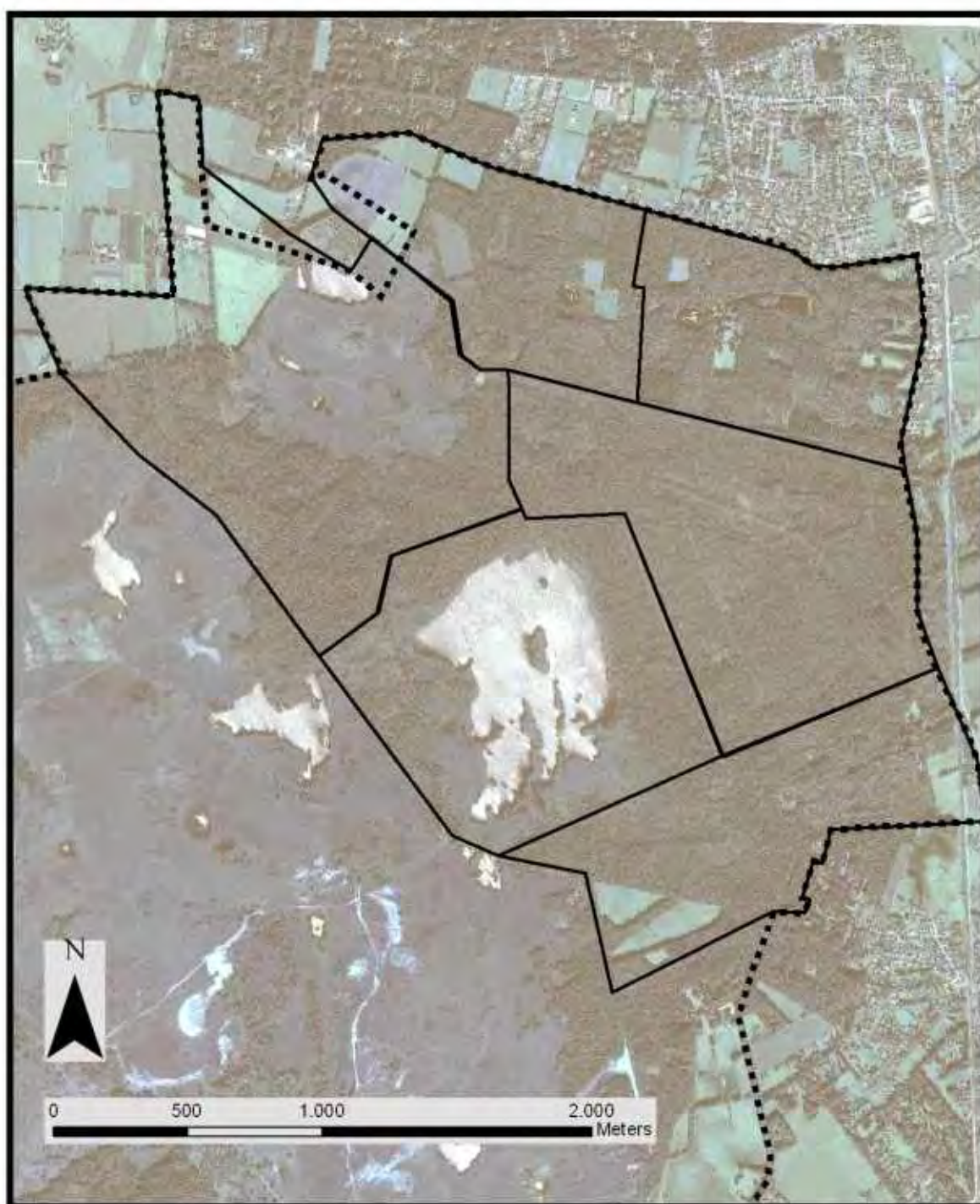
Tafeleend 2008

0 - 1 paar

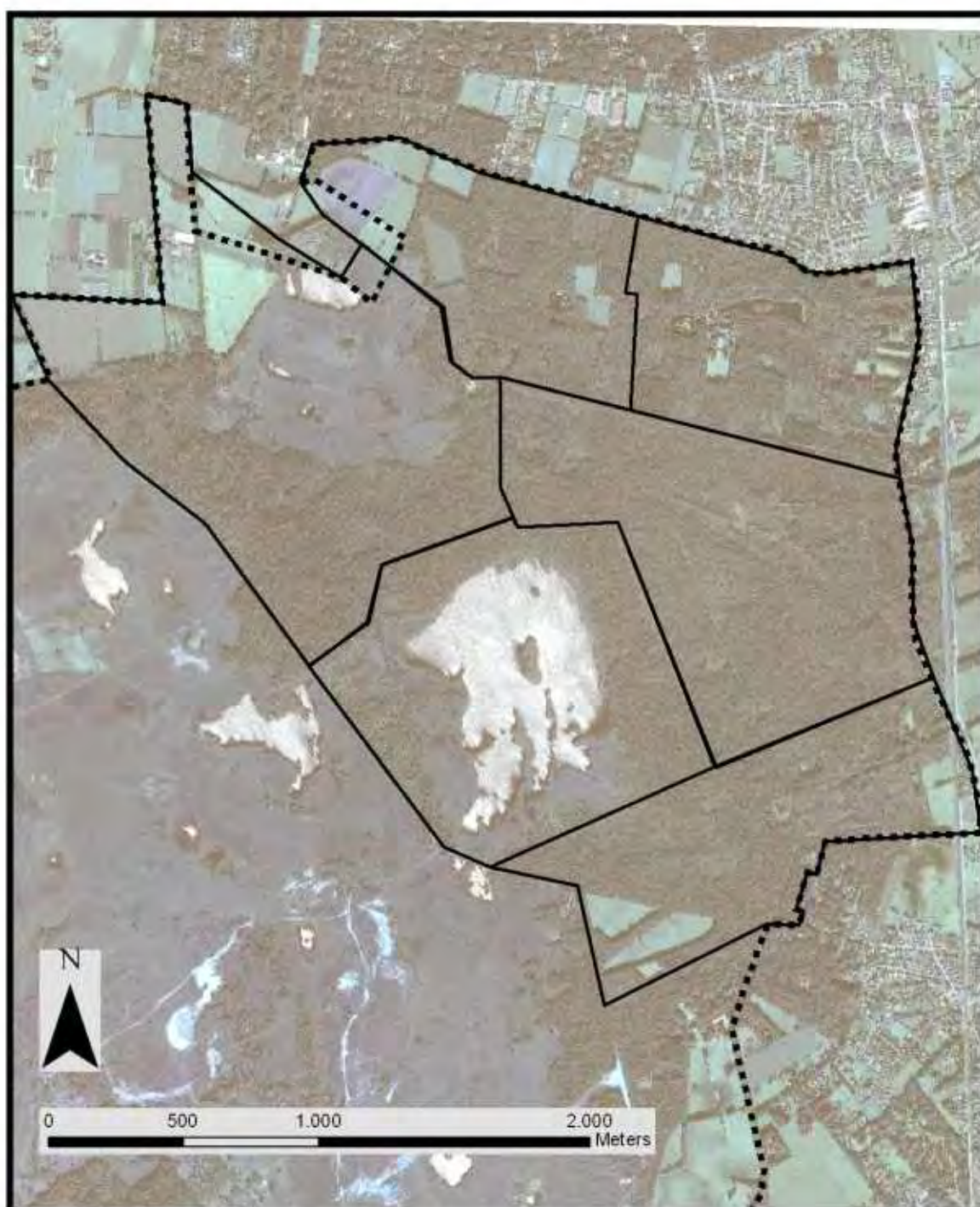
Tapuit 2008

0 zangposten

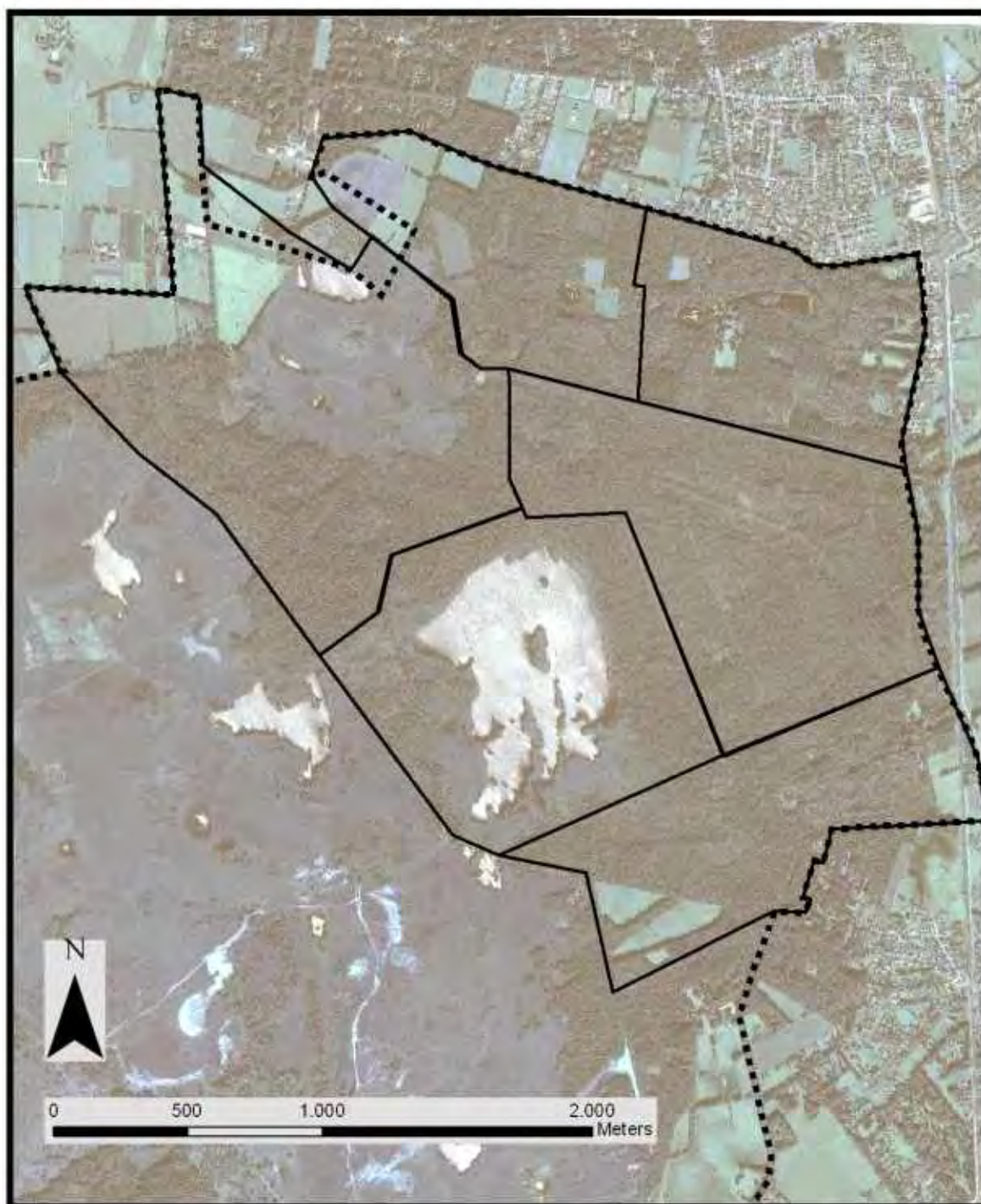
Torenavalk 2008

0 paar

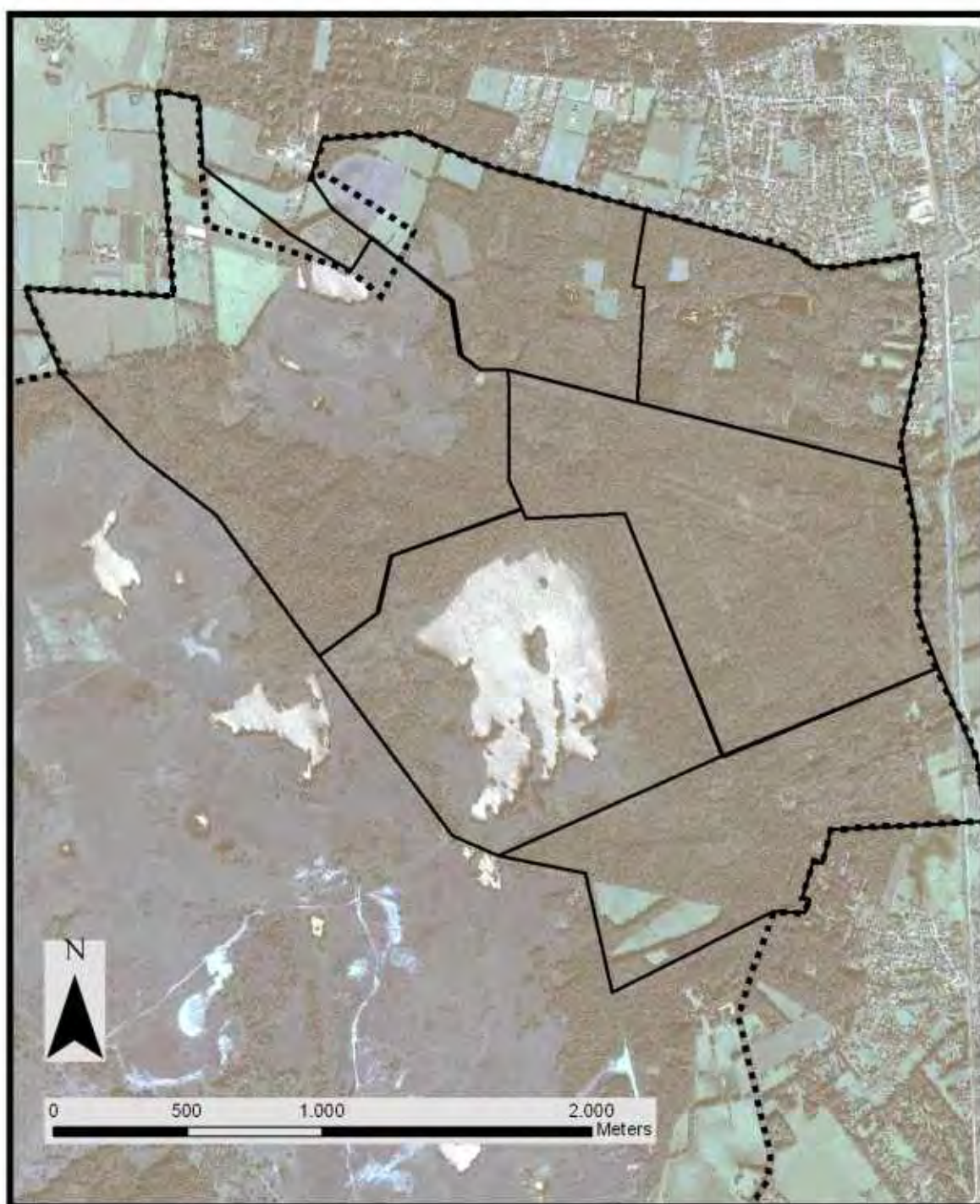
Tureluur 2008

0 paren

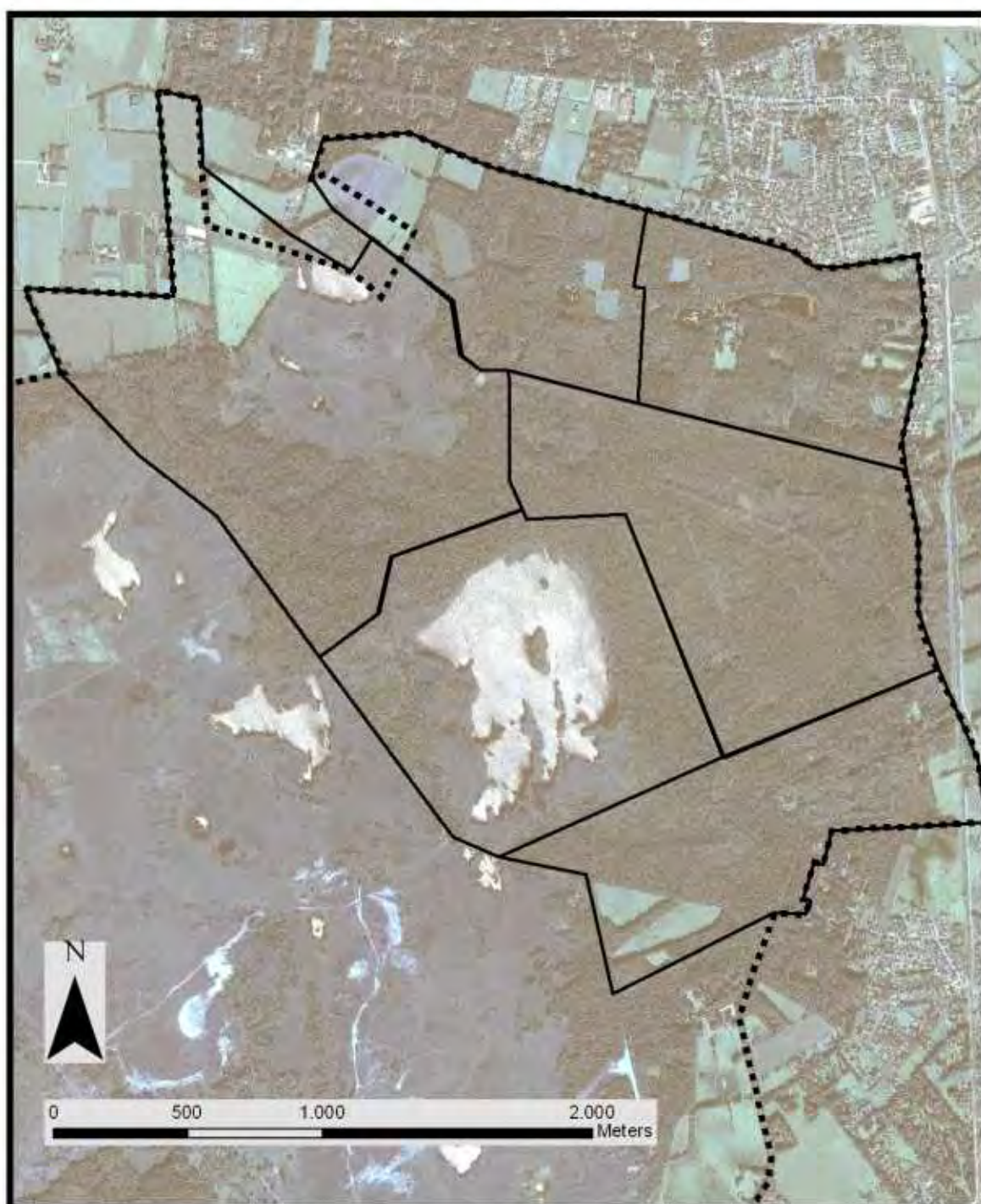
Veldleeuwerik 2008

0 zangposten

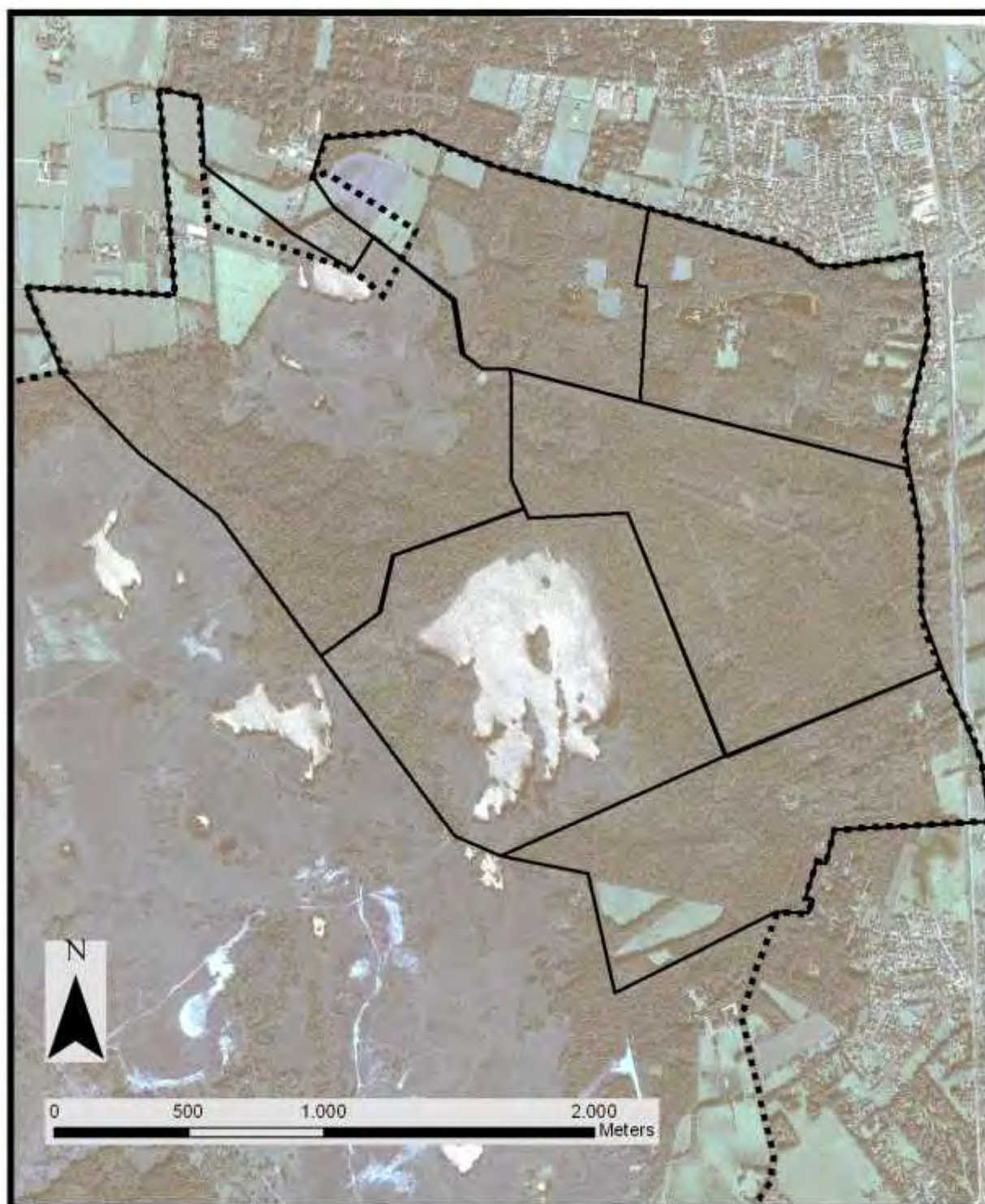
Watersnip 2008

0 paren

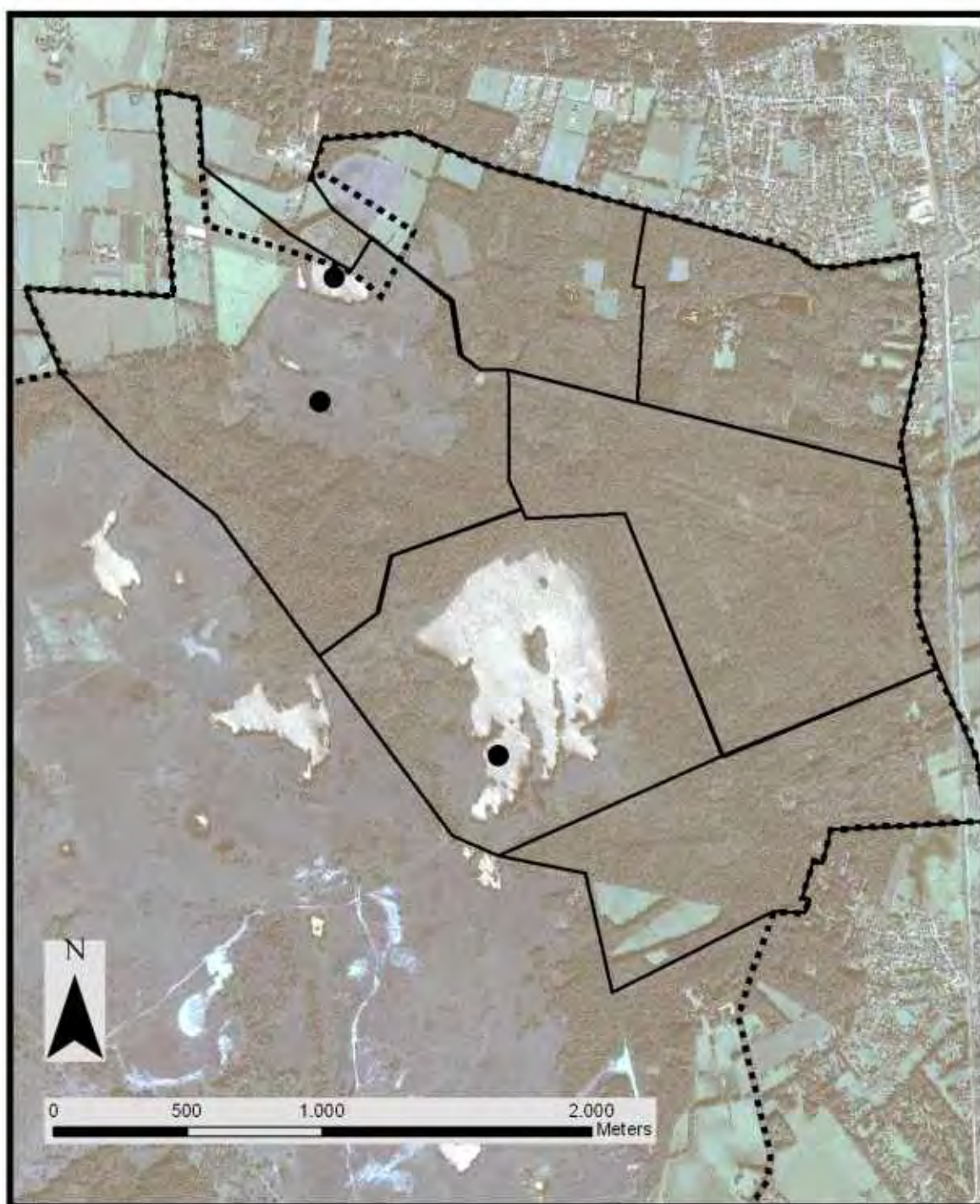
Wielewaal 2008

0 zangposten

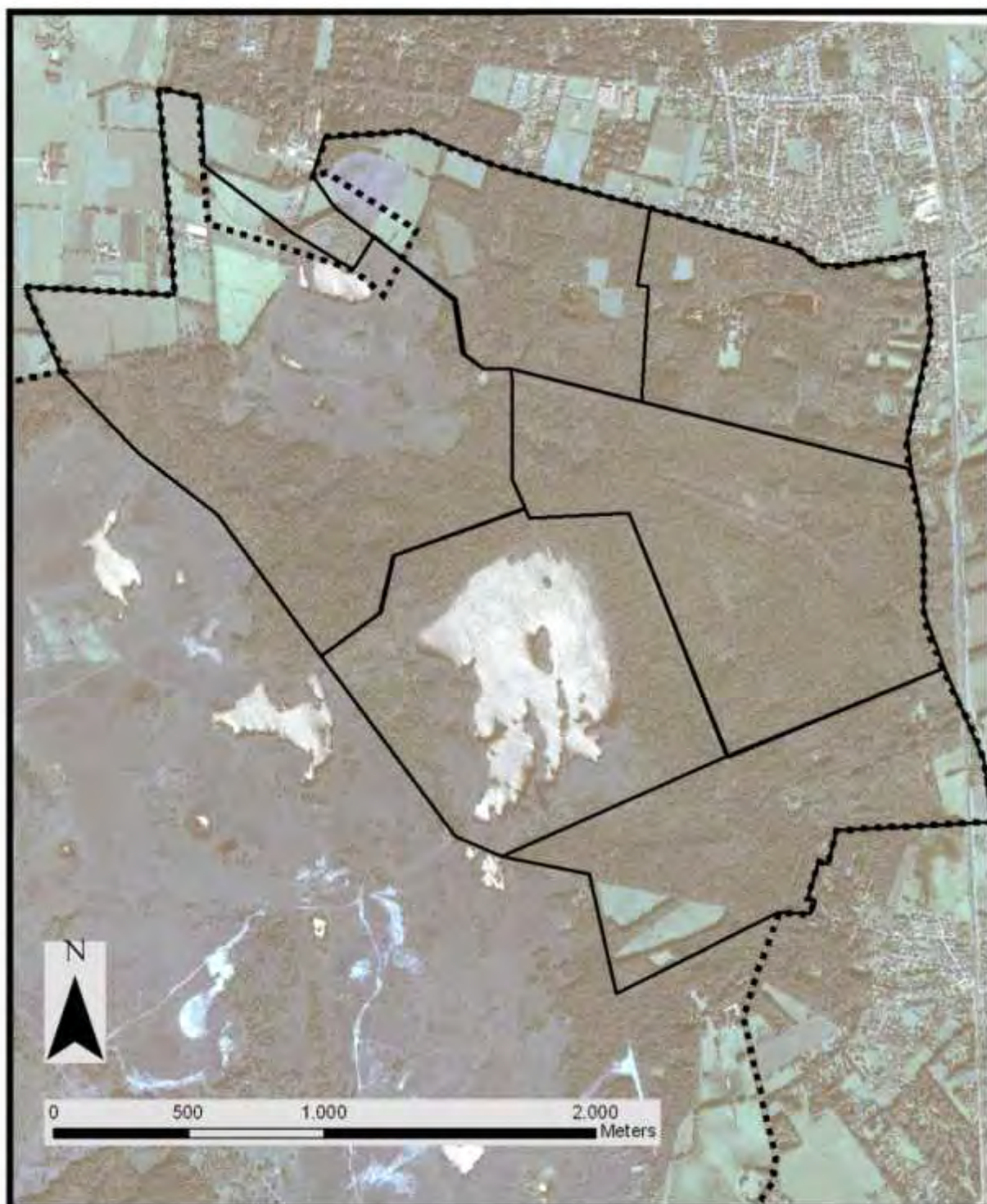
Wintertaling 2008

0-3 paren

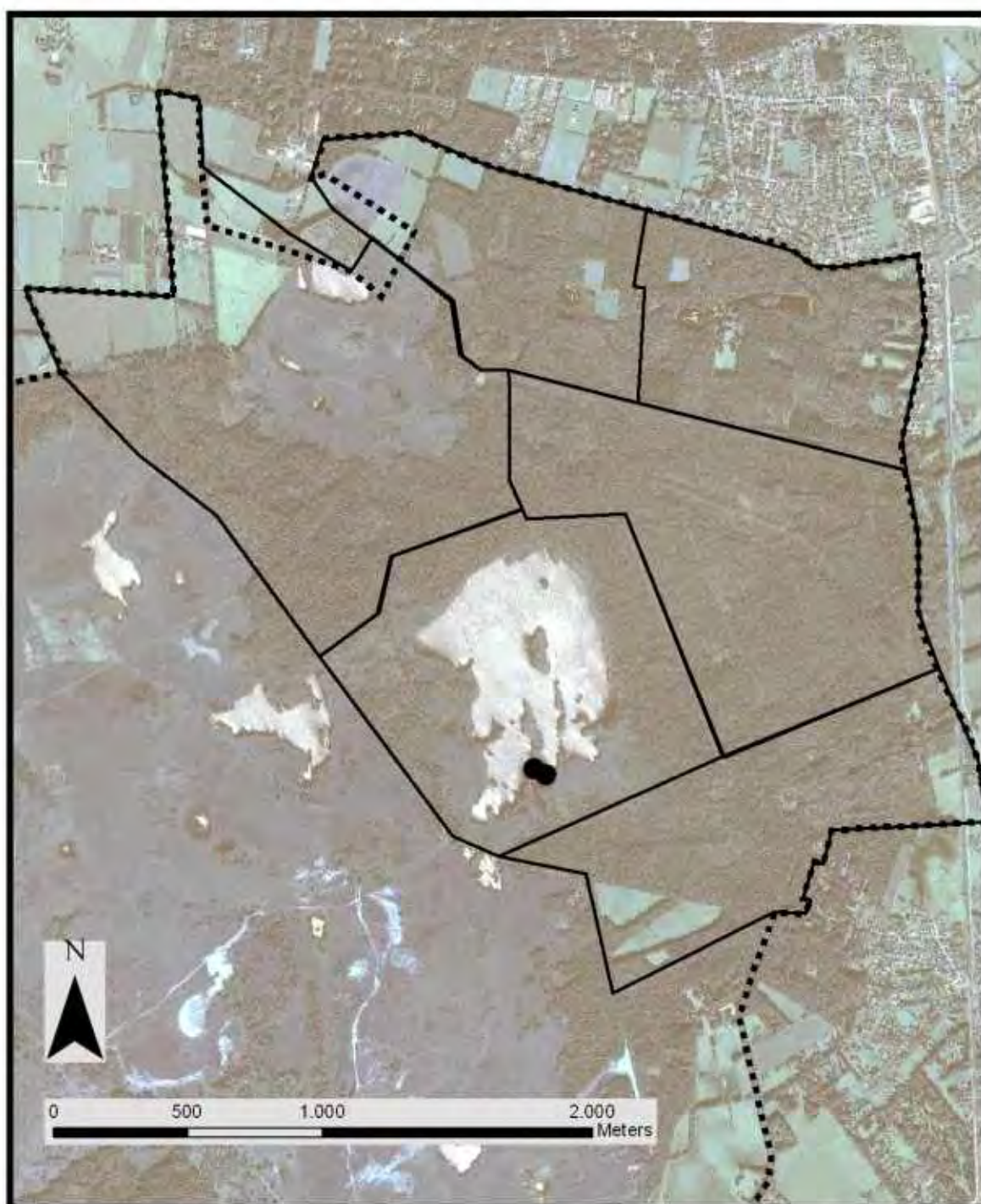
Wulp 2008

0 paren

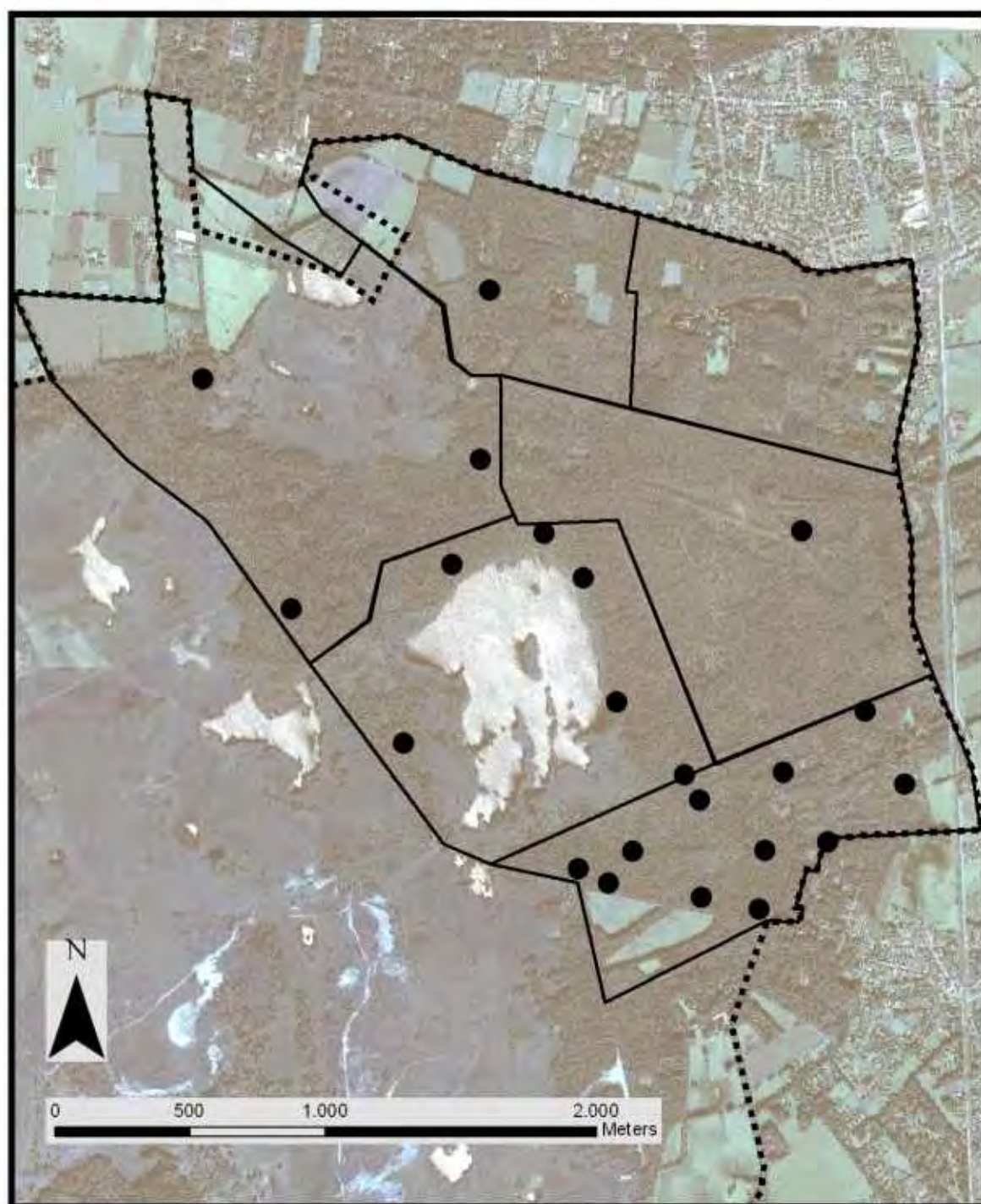
Zomertaling 2008

0-2 paren

Zwarte mees 2008

15 - 22 zangposten

Zwarte specht 2008

2-3 paren

